

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Liia Ots

**VARAJANE MÄRKAMINE JA SEKKUMINE
EELKOOLIEAS SAARE MAAKONNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anu Aunapuu, MA

Pärnu 2016

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“..... a.

TÜ Pärnu kolledži osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Varajane märkamine ja sekkumine eelkoolieas	8
1.1 Varajase märkamise ja sekkumise olemus ning vajadus.....	8
1.2 Enamlevinud laste erivajadused	11
1.2.1 Kõnepuuded	12
1.2.2 Spetsiifilised arenguhäired ja õpiraskused	12
1.2.3 Vaimupuue	13
1.2.4 Autismispektrihäired	14
1.2.5 Emotsionaalsed- ja käitumisraskused	15
1.2.6 Aktiivsus- ja tähelepanuhäire.....	17
1.3 Õpetaja roll erivajadustega laste varajaseks märkamiseks eelkoolieas.....	17
1.4 Hariduslikud ja õiguslikud aspektid töös lastega	21
2. Uurimus varajasest märkamisest ja sekkumisest Saare maakonna lasteaedades	24
2.1 Ülevaade lasteaedades Saare maakonnas.....	24
2.2 Uurimisküsimused, metoodika ja valim.....	25
2.3 Uurimisandmete analüüs	27
2.3.1 Vastanute töökoha iseloomustus	28
2.3.2 Erivajaduste märkamine ja laste arengu hindamine.....	29
2.3.3 Levinumad probleemid ja erivajadused eelkooliealistel lastel	31
2.3.4 Õpetajate ettevalmistus ja reageerimismeetodid varajaseks märkamiseks ja sekkumiseks	33
2.3.5 Õpetajate arvamus vajalikest tegevustest varajase märkamise ja sekkumise suurendamiseks	36
2.3.6 Ekspertintervjuude analüüs	39
2.4 Järeldused ja ettepanekud.....	43
Kokkuvõte	46

Viidatud allikad.....	48
Lisad.....	54
Lisa 1. Ankeet	54
Lisa 2. Küsimused spetsialistidele	61
Lisa 3. Koolitustel osalenute ja mitteosalenute sekkumismeetodid.....	62
Summary	63

SISSEJUHATUS

Lapse areng on kiire, eriti väikelapse eas. Arengu kõrvalekalded kinnistuvad ruttu. Seetõttu on võimalike probleemide varajane märkamine väikelapse elus väga oluline. Üldjuhul on lapse arengu toetajaks tema pere. Vanematel seisneb vastutus oma laste eest ja kohustus nende eest hoolitseda ning neid arendada. Kui vanemad ei ole võimelised seda tegema või lapse erivajadusi märkama, siis peavad seda tegema teised täiskasvanud lapse elus. Eelkoolieas eelkõige lasteaia õpetajad, kes lastega päeva jooksul kõige rohkem aega veedavad. Lasteaiaõpetajad on väärtuslikud partnerid ka sotsiaaltöötajatele ja lastekaitsetöötajatele. Jättes erivajadused õigel ajal märkamata ja nendele reageerimata teeb see keerulisemaks ka teiste spetsialistide töö.

Laste heaolu tagamine on Eestis aina suurema tähelepanu all. Seda rõhutavad nii „Laste ja perede arengukava 2012-2020”, kui 19. november 2014 vastu võetud Lastekaitseseadus. See seadus suurendas lastega töötavate inimeste vastutust ja kohustust lapse heaolu ja arengut ohustavate tegurite märkamiseks ja sekkumiseks.

Lisaks on erivajaduste varajane märkamine oluline Haridus- ja Teadusministeeriumi kaasava hariduse põhimõtete valguses, mille kohaselt õpivad hariduslike erivajadustega õpilased üldjuhul elukohajärgses tavakoolis. Kaasav haridus tähendab, et aina rohkem lihtsustatud õppekaval õppivaid lapsi hakkab edaspidi haridust omandama tavakoolis mitte erikoolis. Kui kooliikka jõudmise ajaks ei ole lapse probleemid avastatud, kulub rohkem lapse jaoks väärtuslikku aega, kui alles siis hakatakse lapsele sobivaid õpetamise meetodeid valima.

Oluline on teada, kas lasteaias lastega töötavad inimesed märkavad laste erivajadusi ja sekkuvad vastavalt lapse vajadusele, et kooli jõuaksid lapsed, kes on valmis õppima.

Eriti on see vajalik Saare maakonnas, kus merega eraldatuse tõttu on raskem saada osa üle Eesti saada olevatest lastele mõeldud võimalustest ja teenustest. Lisaks ei ole võimalik Saare maakonnas mõne spetsialisti puudust kompenseerida naabermaakonna võimalustega.

Käesoleva töö eesmärk on selgitada välja Saare maakonna lasteaedade õpetajate valmisolek märgata laste erivajadusi ja sekkuda lahenduste leidmiseks.

Uurimisküsimused, millele otsitakse töös vastuseid:

- Millised on levinumad probleemid ja erivajadused eelkooliealistel lastel?
- Kuidas reageeritakse lapse esile kerkinud erivajadusele?
- Millistel põhjustel jäetakse erivajadused märkamata ja sekkumata?
- Mida on vaja teha, et varajane märkamine ja sekkumine suureneks?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks püstitas autor uurimisülesanded:

- tutvuda teoreetilise erialakirjandusega, õigusaktidega, varasemate uuringutega, teiste riikide kogemusega;
- planeerida uurimus, valida sobiv uurimismeetod ja valim;
- viia läbi uurimus ja analüüsida tulemusi;
- uurimusele baseerudes tuua välja peamised järeldused ja teha ettepanekud.

Lõputöö teoreetiline tagapõhi tugineb erinevatele allikatele, nii Eestist kui välismaailmast. Antud töös kasutatakse nii uurimusi, soovitusi, juhendeid kui ka Euroopa Komisjoni poolt tehtud juhiseid. Suur kaal on Haridus- ja teadusministeeriumi poolt välja antud materjalidel eelkooli õpetajatele. Teooria käsitlusel uuritakse erinevaid andmebaase, nt EBSCO ja Researchgate. Samuti tutvutakse varajase märkamise ja sekkumise teemal ilmunud varasemate uuringutega. Lisaks lähtutakse töös Eesti Vabariigi õigusaktidest- Lastekaitseseadusest, Koolieelse lasteasutuse seadusest, Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse teema avamiseks vajalikku teoreetilist tausta. Töö teises peatükis kirjeldatakse Saare maakonna lasteaiaõpetajate seas läbiviidud uurimust, sh valimit, kuidas koguti andmeid ja neid analüüsiti. Uurimusest lähtuvalt tehakse järeldused ja ettepanekud ning kokkuvõte.

Töö autor tänab juhendaja Anu Aunapuud koostöö ja abi eest töö koostamisel! Samuti uuringus osalenud vastajaid ning oma perekonda kannatlikkuse ja toe eest!

Töös enamkasutatud mõisted:

Erivajadusega laps- Keha-, kõne-, meele- või vaimupuudega ning eriabi või erihooldest vajav laps (Koolieelse lasteasutuse seadus, 2015)

Arengulise erivajadusega lapsed (edaspidi AEV)- „Lapsed, kes erinevad võimetelt, taustalt ja isiksuseomadustelt eakaaslastest sedavõrd, et vajavad oma arengupotentsiaali realiseerimiseks keskkonna ümberkorraldamist” (Häidkind, Kuusik, 2015, lk 1).

Varajane märkamine ja sekkumine- „Varajase sekkumise all mõeldakse AEV laste võimalikult varajast märkamist (vanuses 0–3 a.), mahajäämuse või eelisarenenud valdkondade hindamist ja sobiva arendustöö planeerimist ning teostamist.” (Häidkind, Kuusik, 2015, lk 4).

Hariduslik erivajadus- erivajadus, mis on seotud õpikeskkonnaga. (Kõrgesaar, 2010, lk 5)

1. VARAJANE MÄRKAMINE JA SEKKUMINE

EELKOOLIEAS

1.1 Varajase märkamise ja sekkumise olemus ning vajadus

Kõik lapsed ei sünni samade eeldustega. Lapsi mõjutavad bioloogilised ja sotsiaalsed tegurid. Mõned neist faktoritest põhjustavad erivajadusi, mille tõttu võivad lapsed vajada rohkem tähelepanu ja tegelemist. Mida varem need erivajadused avastatakse, seda kiiremini ja efektiivsemalt saab laps abi.

Luik (2011, lk 20) hinnangul on aju arengus oluline periood varane lapseiga. Sellel perioodil laotakse ajus vundament, millele hakatakse edaspidi kõrgemaid funktsioone ehitama. Häidkind (2005, lk 36) põhjal mõeldakse varajase sekkumise all arenguliste erivajadustega laste võimalikult varajast väljaselgitamist ja sobiva arendustöö planeerimist ning teostamist. See protsess aitab laduda tugevama vundamendi, et anda lapsele võimalikult hea stardipositsiooni.

Erivajadusega laps on Kirk jt (2012, lk 3) hinnangul laps, kes erineb tavalisest lapsest vaimsete omaduste, sensorsete võimete, suhtlemisoskuste, käitumise ja emotsionaalse arengu ja/või füüsiliste omaduste poolest. Nende laste varajane väljaselgitamine on oluline mitmel põhjusel. Bruder (2010, lk 339) hinnangul esimene põhjus on see, et mida varem avastatakse lapsel arengu mahajäämus või erivajadus, seda suurema tõenäosusega on erinevatest sekkumismeetoditest lapsele kasu. Teiseks pered saavad kasu sellest toest, mida neile pakutakse sekkumise protsessis. Kolmandaks kogukonnad ja koolid saavad otsest majanduslikku kasu läbi madalamate kulude, sest kooli jõuab rohkem lapsi, kes on valmis koheselt õppima asuma. Allen (2011, lk 3) lisab, et varajane sekkumine võimaldab igal beebil, lapsel ja noorukil omandada sotsiaalne ja emotsionaalne vundament, millest sõltub edasine edu kodanikena. Ta rõhutab

majanduslikku kasu varajase sekkumise juures. Täpsemalt suurendab hilinevad sekkumine kulusid probleemide lahendamise abinõudele ja vähendab tõenäosust toimiva abinõu leidmiseks. Hiline sekkumine on kallis ja ebaefektiivne.

Oma raamatus „Early Intervention: The Next Steps” kirjeldab Allen California kahjulike lapsepõlvkogemuste uurimust, kus 17 000-le osalejale tehti füüsilise tervise testid ja nad andsid detailset informatsiooni lapsepõlves toimunud väärkohtlemise, hooletussejätmise ja perekonna mustrite kohta. Uurimus leidis, et täiskasvanud, kellel oli lapsepõlves traumeerivad kogemused, olid vägivaldsemad ja antisotsiaalsemad. Neil oli rohkem vaimsed probleemid täiskasvanutena, madalamad tulemused koolis ja madalam intelligentsuskvoot (IQ). Nad olid majanduslikult kehvajärjel ja valdavalt enamusel oli kehv füüsiline tervis. Need probleemid omakorda põhjustavad suuremat majanduslikku koormust tervishoiule, sotsiaalsüsteemile, õigussüsteemile ja vanglatele (Allen, 2011, lk 7). Sama väidab Euroopa Komisjon „Varajane sekkumine ja ennetav lähenemine on väga olulised mõjusa ja tõhusa poliitika väljatöötamisel, sest riiklikud kulud, mida on vaja laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse tagajärgedega võitlemiseks, on üldiselt suuremad kui kulud, mida on vaja sekkumiseks väikeste laste puhul.” (Komisjoni soovitus, 2013)

Teadmata on, kas meie varajane märkamine on paranemas või on meie erivajadustega laste arv reaalselt kiiresti kasvamas, statistikaameti andmetel määrati 2009 aastal esmane puue 1392-le alla 16- aastasele lapsele ja aastal 2014 juba 2247-le lapsele (Statistikaamet, *s.a.*). Kui kergemad probleemid avastatakse üldjuhul hiljem (3-7 aastaseks), siis sügavamate probleemidega lapsed avastatakse 0-3 aastaseks (Häidkind, 2005, lk 36). See võib tuleneda muuhulgas, et väikelapse eas on võimalus lapse arenguprobleemide märkamiseks pere kõrval eelkõige perearstil. Perel ei pruugi olla kompetentsust ja kogemust, et aru saada kui lapse areng ei ole päris eakohane. Eriti, kui pere enda sotsiaalsed oskused on nõrgemad või ka, kui tegemist on pere esimese lapsega.

Kõrgesaar (2010, lk 9) hinnangul peaksid raske puudega väikelapsi märkama lapsevanemad, perearstid ja teised esmatasandi meedikud, sotsiaaltöötajad ning politseinikud. Perearsti rolli tõstab esile „Laste ja pere arengukava 2012-2020“ (2011, lk 30). Kahjuks on samas dokumendis ka esile tõstetud, et praegune süsteem ei toimi ja

tulemus on ebapiisav (Sotsiaalministeerium, 2011, lk 30). Põhjuseks võib olla, et arstide poolt puude või häire diagnoosimisest on vähe abi, kui seejärel töö lapse ja perega pihta ei hakka (Mändmets, 2015, lk 9). Seevastu Kala (2007, lk 5) paneb vastutuse varajaseks märkamiseks lapsevanemate järel lasteaiaõpetajale ja seejärel perearstile. See omakorda eeldab, et lasteaiaõpetajal on olemas pädevus probleemide märkamiseks. Tihti selguvadki lapse probleemid alles lasteaias. „Teiste laste sekka lasteaeda või mängurühma minek toob esile mahajäämuse, samuti hälbed sotsiaalsetes ja mänguoskustes, mida peab märkama iga pedagoog. Koolis ilmnevad arenguerinevused kõige selgemini, kuivõrd õpitavad oskused toetuvad psüühika kõrgematele protsessidele.” (Kõrgesaar, 2010, lk 9)

Bruder (2010, lk 340) väidab, et protsessid, mis mõjutavad õppimist ja arengut tulenevad keskkonnast lapse ümber ja inimestest selles keskkonnas. Ehk nagu Allen, (2011, lk 13) ütleb, et laps, kes on hoitud ja sotsialiseeritud, on paremate eeldustega hilisemas elus. Lapse eeldustele paneb aluse kodune taust. Seda sotsialiseerimist toetab lasteaed, kus laps teatud vanusest alates veedab suure osa oma päevast. Gallagher (2011, lk 16) väidab, et õpetajate hoiakutes on toimunud muutus, mis tuleneb sellest, et võetakse üle ökoloogiline mudel lapse arengu hindamises. Tunnustades keskkonna rolli, on varajase märkamise ja sekkumise valdkond liikumas meditsiinilise erandlikkuse mudelilt, mis eeldab, et füüsiline seisund või haigus on patsiendis endas, ökoloogilisele mudelile, kus me näeme last kogu tema erivajadustega keerulises suhtluses paljude keskkonna mõjudega. Selleks on vaja teha tööd valdkonnaüleselt ja last ümbritseva keskkonnaga.

Varajase sekkumise korral kombineeritakse mitme valdkonna teenused- eelkõige tervishoiu-, sotsiaal ja haridusteenused (Oolep, 2012, lk 13). Bruder (2010, lk 340) lisab siia nimistusse täpsustuseks psühholoogia, eripedagoogika, eelkoolipedagoogika. Nende valdkondade spetsialistide koostöös võib loota parimale tulemusele. Kõik need spetsialistid on ühel nõul seisukohaga, et mida varasemas arenguetaapis sekkumine toimub, seda parem. Varajase sekkumise tähenduses parem on hea tulemus väiksema pingutusega (Gallagher, 2011, lk 9). Võimalik on oodata koolini ja siis arengut tagant lükata, aga parem lähenemine on aidata lastel läbida arenguetaapid, kui nad kasvavad,

andes natuke vajalikku abi, kui neil seda vaja on, mitte vahetult enne kooli (Allen, 2011, lk 54).

Lapse ja pere jaoks on oluline lapse arenguliste erivajaduste varane tuvastamine ning lapsele vajalike teenuste ja abi saamine. Varasel sekkumisel või selle puudumisel on väga pikaajalised mõjud, eriti kui arengu kõrvalekalded on sageli tuvastatavad juba üsna varases lapseas. Seda eelkõige lapse jaoks, aga ka ühiskonna jaoks. Mida hiljem abi antakse, seda kulukam see on. Lisaks lõpeb abita jäänud lapse haridustee varem võrreldes teiste lastega ja täiskasvanutena on nad koormavamad nii sotsiaal-, meditsiini-, kui justitiissüsteemile. Laste arendamine ja nende vajaduste rahuldamine on vanema vastutusel. Vanemal ei pruugi olla vajalikku pädevust, et märgata lapse erivajadusi. Seetõttu on laste arengulise erivajaduse märkamine enne lasteaeda minekut eelkõige perearsti ülesanne. Lasteaiaas on esmaseks märkajaks eelkõige lasteaiaõpetaja. Erivajaduste varajase märkamise juures on tähtis, et spetsialistid oleksid teemas pädevad, et lapsele vajaliku abi saamine ei seisku spetsialistide vähese teadlikkuse taha.

1.2 Enamlevinud laste erivajadused

Erivajadusi võib mõtestada kui erilisi vajadusi, mis inimestel on võrreldes teiste inimestega. Erivajadused, mis takistavad inimesel ühiskonnas tavapäraselt osalemist, võivad olla aluseks inimesele puude määramiseks. Puue on tulenevalt puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse §2 järgi, „inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel.” (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, 2015) Puudega määratakse lisaabi vajaduse suurus.

Eesti Puuetega Inimeste Koja kodulehel oleva statistika järgi oli 2015. aastal puudega 0-17 aastaseid lapsi 11873. Laste koguarv Eestis 2015. aastal oli 244403, seega puuetega laste osakaal moodustas 5% kogu laste populatsioonist. Enimlevinud puue- 3582 lapsel ehk 35% puudega lastest, oli muu puue, ehk puue oli määratud mõne haiguse või selle tüsistuse tõttu. Liitpuue oli määratud 30% puudega lastest. Psüühikahäire tõttu oli 2015

aastal puue 1557 ehk 13 % puudega lastest. Keele- ja kõnepuue oli 8%-1. Liikumispuue 882 lapsel ehk 7% puudega lastest. Vaimupuue oli 3% puudega lastest ehk 334 lapsel. (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2016)

1.2.1 KÕNEPUUED

Karlep (viidatud Tammemäe, 2008 vahendusel) väidab, et inimese kõnevõime ei ole bioloogiliselt päritav. Inimesel on bioloogilised eeldused rääkima õppimiseks., milleks on normaalselt arenenud kesknärvisüsteem, kahjustuseta meele- ja perifeersed kõneorganid. Kõnepuude põhjustab ükskõik millise eelpool nimetatud eelduse normist erinev areng või kahjustus.

Kõnepuuded valmistavad takistusi lapsele enese väljendamisel või toimuva mõistmisel. Normist erinev on kas kogu kõnetegevus (kõneloome, kõnetaju, suuline ja kirjalik kõne) või selle osad (hääldamine, hääli, tempo jm) (Kõrgesaar, 2010, lk 22). Kõnepuude korral on mahajäämus kõnekomponentide arengus. Kõnepuudeid jaotatakse esmaseks (nt alaalia) ja teiseseks (nt düsartria). Mahajäämus ei ole lahene arengu käigus iseenesest ja pidurdab lapse muude valdkondade nagu psüühika, tahte- ja tundeelu arengut. Samuti isiksuse omaduste kujunemist (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 40). Logopeedilise diagnoosina on häälduspuuded kõige levinuim ja seda tavaliselt märkavad täiskasvanud lapse ümber (Tammemäe, 2008, lk 44).

Kõnepuudega laps vajab logopeedilist abi. Oluline on suulise kõne kujundamine või korrigeerimine ja arendamine (Häidkind, 2008, lk 29). „Olulisel kohal on olemasoleva kõne kasutamise stimuleerimine, õpitud oskuste rakendamine igapäevasel suhtlemisel (Brin, 2007; Pormeister; & Raudsepp-Alt, 2007, viidatud Häidkind 2008 vahendusel).” Väga oluline on täiskasvanute omavaheline koostöö. Ainult lasteaias tehtav töö on ebapiisav, ka kodus on vaja lapsega vajalikke tegevusi teha.

1.2.2 SPETSIIFILISED ARENGUHÄIRED JA ÕPIRASKUSED

Spetsiifiline arenguhäire on häire rohkem kui ühes põhilises psühholoogilises protsessis, mis on seotud keele mõistmise ja kasutamisega, nii kõnes kui kirjalikult. Häire võib avalduda võimetuses kuulata, mõelda, lugeda, kirjutada või teha arvutusi (Bender & Shores, 2007, lk 2). „Spetsiifilise arenguhäire korral on kahjustunud mitmed

arenguvaldkonnad (motoorika, kognitiivsed funktsioonid, kõne jt), kusjuures ükski neist ei domineeri.” (Häidkind, Kuusik, 2009, lk 48) Häiret esineb elanikkonnast umbes 15% , sealjuures poistel kolm kuni neli korda sagedamini kui tüdrukutel (Liivamägi *et al.*, 2014, lk 12).

Lisaks võib spetsiifilise arenguhäirega lastel olla madalam töövõime, raskused tegevuste planeerimisel ja läbiviimisel ning nõrgenenud tahte- ja tundeelu. Psüühilise ja füüsilise tegevuse komponendid võivad lastel olla kahjustunud ning kombineerunud väga erinevalt (Häidkind & Kuusik, 2008 lk 44). „Spetsiifilised arenguhäired on oma olemuselt potentsiaalsed õpiraskused, mida määratletakse täpsemalt alates koolieast.” (Häidkind, 2008, lk 214) Õpiraskuste ühised tunnused on (Liivamägi *et al.*, 2014, lk 12):

- algus varajastes arenguetappides;
- tingitud peaaegu mõne struktuuri või mehhanismi arengu pidurdusest või kahjustusest;
- püsiv loomus, ei ole haigusnähtude tervenemist ega ägenemist.

Arendustöö spetsiifika sõltub lapse vanusest, senise arengu iseärasustest ning kasvukeskkonnast. Spetsiifilise arenguhäiretega lapsel tuleb arendada kõiki arenguvaldkondi- milleks on kognitiivsed oskused, motorika, kommunikatsioon, sotsiaalsed oskused, eneseteenindusoskused. Arendades last kõikides neis valdkondades samaaegselt on võimalik lapse arengut toetada. Logopeed on lasteaias partneriks õpetajale ja lapsevanemale selle ülesande juures (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 49). Õpiraskuste lastele on vaja abi õigeaegselt, sest õpivilumuste häired põhjustavad tihti lapsel probleeme toimetulekuga ja isiklikke kannatusi (Liivamägi *et al.*, 2014, lk 12).

1.2.3 VAIMUPUUE

Veisson (2008, lk 8) põhjal „Vaimne alaareng on psüühika arengu mahajäämus, millele on iseloomulik teatud arenguperioodil omandatud oskuste ja intellekti madalam tase, mis avaldub tunnetuses, kõnes ja sotsiaalsetes võimetes.” Vaimne alaareng kujuneb looteea eri etappides või ka imikueas kesknärvisüsteemi kahjustuse pärast. Võib kaasneda ka geneetiliste haigustega. Sageli esineb koos teiste puuetega, nagu meele- ja

kehapuue ning emotsionaalsete või käitumisraskustega. Teiste puuetega koosesinemise korral on tegemist liitpuudega (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 46).

Vaimupuudel eristatakse alljärgnevat astmeid (Liivamägi *et al*, 2014, lk 12):

1. Kerge vaimne alaareng (täiskasvanuna jõuab inimene arengus umbes 9-12 aastase lapse tasemele, IQ 50-69);
2. Mõõdukas vaimne alaareng (täiskasvanuna 6-9 aastase lapse tasemel, IQ 35-49);
3. Raske vaimne alaareng (täiskasvanuna 3-6 aastase lapse tasemel, IQ 20-34);
4. Sügav vaimne alaareng (täiskasvanuna kuni 3-aastase lapse tasemel: IQ<20).

Vaimupuudega inimese ravi on eelkõige ulatuslik rehabilitatsioon, sealjuures igapäevaste oskuste ja nende õpetamise või säilitamisega seonduv tegevus. Selle kõrval on tähtis roll põhiravil, et saavutada optimaalne kehaline tervis (Linna, 2006, lk 365). Vaimselt alaarenenud lastel nagu spetsiifilise arenguhäirega lastelgi, vajavad toetamist kõik arenguvaldkonnad. Kerge ja mõõduka vaimupuudega diagnoosiga laste õpetamine annab parimat tulemust kui seda teha praktiliste ning näitlike õpetamismeetoditega, mida omakorda seotakse suulise juhendamise ja suhtlemisega. Raske ja sügava vaimupuude korral on eelkõige kasu praktilistest õpetamismeetoditest (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 47). Euroopa Parlamendi (2013, lk 28) hinnangul on Eestis vaimupuuet harilikult enne seitsmenda eluaastat ei diagnoosita ja ligipääs varajastele sekkumismeetoditele on äärmiselt piiratud. Mistõttu lapsed ei saa vajalikku tuge varajases lapsepõlves, et tavakoolis hakkama saada.

1.2.4 AUTISMISPEKTRIHÄIRED

Autismispektrihäire ehk pervasiivne arenguhäire on neuroloogiline häire. Autismispektrihäiret iseloomustab raskused suhtlemisel ja sotsiaalsel läbikäimisel, ning stereotüüpsed ja piiratud käitumismustrid ja huvid (Miranda *et al.*, 2015, lk 81). Sagedamini esinevateks autismispektrihäireteks on autism ja Aspergeri sündroom (Susi & Koolmeister & Kandimaa, 2014 lk 48).

„Lapse autism avaldub enne 3. eluaastat. Lapse eelnev areng võib olla eakohase arenguga, vähehaaval ilmneb aga kaasinimeste sotsiaalse tegevuse ja emotsioonide ebaõige hindamine, iseloomulikud on soovimatus ja raskused suhtlemisel, huvide ja aktiivsuse korduvus, stereotüüpsus.” (Häidkind, 2008, lk 216) Noonan (2014, lk 207) kirjeldab, kuidas autismiga lapsed suhtuvad teistesse inimestesse nagu asjadesse ilma tunnete või suhtlemisvõimeta. Näiteks, autismiga laps viib oma vanema käekõrval kraanikausi juurde, kui ta tahab vett juua, või ei vaata teise lapse poole kui teine laps nutab ega tee nutjast välja.

Autismiga laste käitumine on probleemne. Nad võivad üritada end muust maailmas isoleerida või olla agressiivsed nii enda kui teiste vastu. Kaasajal on tekkinud arusaam, et käitumisprobleemide kaudu suhtleb laps oma algelisel moel (Noonan 2006, viidatud Häidkind, Kuusik, 2009, lk 57 vahendusel). Autismiga võib kaasneda vaimse arengu mahajäämust, aga see ei ole vaimupuue. Autism ei ole haigus, mida saab ravida või millest on võimalik terveks saada, see on puue terveks eluks (Kuzemtšenko, 2010, lk 27).

Üks kergemaid autismi vorme on aspergeri sündroom. Aspergeri sündroomiga lastel ei esine vaimset alaarengut, aga olemas on autismile omased suhtlemisraskused, sundkäitumine, piiratud huvi ja tegevused (Linna, 2006, lk 292).

„Pervasiivse arenguhäirega lapsed ei vaja tingimata õpetamist kohandatud keskkonnas ja individuaalse õppekava alusel. Eeskätt sõltub tugiteenuste rakendamine, keskkonna ja õppekavas sätestatud õpieesmärkide kohandamise vajadus psüühilise tegevuse eripärade väljendatusest ja lapse üldistest vaimsetest võimetest.” (Susi & Koolmeister & Kandimaa, 2014, lk 51) Autismiga lapsele on võimalik õpetada esmaseid oskusi ühiskonnas toimetulekuks. Seda läbi lapsele sobivate aredustegevuste. Selleks tuleb last mõista ja vaadata maailma läbi tema silmade (Wall, viidatud Häidkind, Kuusik, 2009 lk 57 vahendusel).

1.2.5 EMOTSIONAALSED- JA KÄITUMISRASKUSED

Käitumishäired on teatud kõrvalekalded harilikust eakohasest käitumisest, mis vastavad RHK 10, ehk rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni 10. versiooni, kriteeriumitele

(Meos, Koolmeister, Nool, 2014, lk 23). Meeleoluhäired on järsud muutused meeleolus-ülemäärane langus, tõus või kõikumine meeleolus (Liivamägi, Pruulmann, 2014, lk 60).

Häidkind ja Kuusik (2009, lk 49) sõnul võib käitumishäirete põhjused jagada kaheks: orgaanilised kahjustused (meelepuuded, vaimne alaareng) ja/või sotsiaalsed tegurid. Tihti on tegemist mõlema põhjuse koosmõjuga. „Käitumishäireid iseloomustab korduv ja püsiv düssiotsiaalse ehk teiste inimeste õiguste eiramine ja rikkumine, agressiivse või muul viisil normist hälbiva käitumise mudel. See tähendab käitumist, mis ei vasta eakohastele sotsiaalsetele ootustele ja on tõsisem kui tavaline lapse halb käitumine.” (Moilanen, 2006, lk 271)

Kõrgesaar (2010, lk 25) eristab emotsionaalsed- ja käitumisraskused väljapoole suunatuks ja sissepoole suunatuks. Väljapoole suunatud raskused avalduvad nt püsimatuse, vahelesegamisena, vägivaldsusena, allumatusena, ülesannete poolerijätmisena. Sissepoole suunatud raskused avalduvad väheses suhtlemises, oma mõttemaailma langemises, tervise üle kurtnemises, depressiooni kalduvuses. Poistel on kalduvus pigem väljapoole, tütarlastel sissepoole suunatud emotsionaal- või käitumisraskusteks.

Haljaste (2009, lk 23) juhib tähelepanu, et kuigi väljapoole suunatud probleem on teistele segavam, siis lapse jaoks on sissepoole käitumine tõsisemate tagajärgedega. Välja elades, saab laps mure endast välja ja elu läheb edasi. Probleemid enda sisse elades, hakkavad need kuhjuma, ning laps üksi neid lahendada ei suuda.

Emotsionaalsete ja käitumishäiretega toimetulekul tuleb eelkõige tegeleda lapse sotsiaalsete oskuste arendamisega. Tihti on kehvad sotsiaalsed oskused probleemse käitumise põhjuseks. (Haljaste, 2009, lk 27) „Täiskasvanute optimism, käitumuslikke sekkumisviiside ja õppemeetodite asjakohane varieerimine aitab leevendada nii lapse käitumuslikke probleeme kui ka parandab mängu- ja õppimisoskusi.” (Jakobson, 2006, viidatud Häidkind, 2008, lk 216 vahendusel) Kõrgesaar (2010, lk 26) rõhutab, et emotsionaalsete ja käitumishäirete ennetus on kümneid kordi tõhusam kui sekkumine väljakujunenud häiretesse.

1.2.6 AKTIIVSUS- JA TÄHELEPANUHÄIRE

Aktiivsus- ja tähelepanuhäire, edaspidi ATH on neurobioloogiline häire. ATH-d iseloomustab suuremad tähelepanematuse, impulsiivsuse ja hüperaktiivsuse ilmingud käitumises, kui on eakohane. (Miranda *et al.*, 2015, lk 81)

Tegemist on ühe olulisema toimetulekuraskuseid põhjustava psüühikahäirega. Toimetulekuraskused tekivad nii koolis, lasteaias kui suhetes teiste inimestega. Lapse keskendumine on häiritud. Tunnis on ta nihelev, rahutu, ega allu õpetaja juhistele. Praeguseks on pakutud välja, et hüperaktiivsuse sümptomitega lapsi võib olla 10% kogu populatsioonist (Kõiva, 2011, lk 16).

Ravi koosneb psühhosotsiaalsest abist ja medikamentoossest ravist. Toimiva raviga saavad kuni 85% lastest enne täiskasvanuiga sümptomitest osaliselt vabaks. Kuni 65% esineb toimetulekuraskusi ka täiskasvanuna. Lapsed ja noorukid, kes on jäänud õige ravita on riskirühmas käitumishäirete ja sõltuvusprobleemide tekkimiseks (Aktiivsus...).

Erivajadusi mis laste toimetulekut häirivad on mitmeid. Õigeaegse ja oskusliku sekkumisega saab last aidata, et erivajadus ei süveneks ja toimetulek paraneks. Selleks on vaja eakohasest arengust kõrvalekalded avastada võimalikult vara. Märgata saavad eelkõige inimesed, kes lapsega kokku puutuvad. Üheks enim figureerivaks täiskasvanuks lapse elus on lasteaia õpetaja.

1.3 Õpetaja roll erivajadustega laste varajaseks märkamiseks eelkoolieas

Lasteaiaõpetaja on lapse elus tähtis inimene. See õpetaja näeb last koos teiste omavanustega. Lapsevanemal tavaliselt seda võrdlust ei ole. Üks suurimaid ülesandeid laste erivajaduste varajaseks märkamiseks on laste arengu hindamine. Selleks on vaja õpetajal pädevust.

Häidkind ja Kuusik (2009, lk 28) hinnangul on lasteaias vajalik kõigi laste järjepidev hindamine ja arengu perioodiline analüüsimine, et märgata laste võimalikke

arenguprobleeme varakult. „Arengu hindamine on vajalik, et 1) määratleda lapse arengulised saavutused; 2) selgitada välja lapse erivajadused, õppimise ja õpetamise eripära; 3) koostada lapsele individuaalne õppekava; 4) aidata lapsel ise enda arengut ja edasiminekut näha, 5) toetada lapse õppimist.” (Katz 1997; Kagan 1998 viidatud Veisson, 2008, lk 10 vahendusel)

Tänapäeval kaasatakse hindamisse võimalikult palju lapsega seotud isikuid (lapsevanem, õpetaja, muusikaõpetaja, logopeed jne), et hindamine oleks lapsekeskne ja valdkondade rohke, et hinnata last kui tervikut (Nugin, 2008, lk 141).

Õpetaja jaoks on sama oluline teada, millised on lapse individuaalsed tugevused ja arenguvajadused, kui kuidas on lapse areng võrreldes teiste lastega. Mõistes lapse individuaalseid erinevusi, aitab see teadmine juhendada last tema individuaalsusest lähtuvalt (Kirk, Gallagher, Coleman, Anastasiow, 2012, lk 7).

Pärast erivajaduse märkamist ja lapse arengutaseme ning vajaduste hindamist on vajalik teha analüüs lapse hetke olukorrast ja vahekokkuvõtte. Arenguestlusega antakse lapsevanematele ja lapsega töötavatele inimestele ülevaade infost lapse kohta (Häidkind, Kuusik, 2009, lk 29). Veisson ja Nugin (2009, lk 15) soovivad arenguestlus läbi viia kaks korda aastas ja lisaks siis, kui on vaja esilkerkinud probleeme lahendada. Arenguestlus on pigem hea võimalus koostööks, kui kohustus. See on silmast-silma vestlus koostööpartnerite vahel, et aidata teisel poolel lapsega võimalikult hästi kursis olla. Häidkind (2005, lk 38) arvates on tähtis, kuidas ja mida lapsevanemaga räägitakse. Erivajaduse asemel võib tegemist olla ajutise probleemiga. Selle eristamiseks on vajalik suhelda koostöövõrgustikuga, uurida taustainformatsiooni ning uurida võimalikke põhjuseid. Nendele andmetele tuginedes saab õpetaja vanemale paremini selgitada lisahindamise vajadust. Tihti on õpetaja suhtumine see, mis määrab, kas lapsevanem läheb lapsega uuringutele (Häidkind, 2005, lk 38).

Põhjalikult hinnatud ja uuritud lapsele saab valida sobivaid sekkumismeetodeid. Üheks selliseks meetodiks on individuaalne arengukava (edaspidi IAK). See koostatakse lapsele meeskonnatööna- lapsevanem, õpetaja, logopeed, kindlaks ajavahemikuks, tavaliselt üheks aastaks, individuaalne arengukava. Selles dokumendis fikseeritakse arengulisi erivajadusi arvestava õpetuse individuaalsed eesmärgid ja sisu, ajaline kestus, kuidas kohandatakse õppematerjale ja hindamist. Arengukava koostatakse arendamist vajavates arenguvaldkondades (Erg *et al.*, 2002, viidatud Häidkind, Kuusik, 2009, lk 38 kaudu). „Õppeaasta lõpul tehakse ühiselt kokkuvõtte individuaalse arenduskava toimimisest ja arengukeskkonna (rühmatüübi) sobilikkusest lapsele. 6–8aastaste laste kujuneva koolivalmidusega seoses on oluline kontakti võtta tulevase kooli ja õpetajaga, et spetsiifiline arendustegevus saaks vajadusel jätkuda.” (Häidkind, Kuusik, 2016, lk 2) Individuaalne arengukava on hea võimalus lapse arenguvajadustega tegelemiseks kaasava hariduse ajastul.

Rohkem, kui 30 aastat uurimust on tõestanud, et erivajadustega lapsed saavad kasu, kui nad on rühmas koos lastega, kellel ei ole erivajadusi (Bruder, 2001; Bruder & Staff, 1998; Campbell, Sawyer, & Muhlenhaupt, 2009; Guralnick, 2001 viidatud Bruder, 2010, lk 342 vahendusel). Häidkind (2008, lk 26) kinnitab, et kaasavas keskkonnas omandab erivajadusega laps paremini eluks vajalikud oskused ning ühiskonna jaoks sobivad käitumismustrid. Kaasava hariduse põhimõtte järgi peavad haridusasutused olema kättesaadavad kõigile (Handbook on..., 2015, lk 143). Uuringud kaasava hariduse kohta on näidanud, et koostöö kvaliteet vanemate, tervishoiu spetsialistide ja õpetajate vahel omab suurt mõju lapse tervele arengule, koolivalmidusele ja õpitulemustel. Kaasava hariduse edu tuleneb vähem lapsest ja rohkem täiskasvanute omavaheliste suhetest ja koostööoskustest (Frankel, 2006; Irvine, Lupart, Loreman, & McGhie-Richmond, 2010; Villeneuve, 2011, viidatud Villeneuve *et al.*, 2013, lk 11 vahendusel). See milline on õpetaja ja õpilase vahelise suhtluse kvaliteet, millised on kontaktid lapsel eakaaslastega ja milline on juhendamise fookus tundides, on ühed kriitilisemad

asjaolud, et aidata laste arenguprobleemide korral (Diamond *et al.*, 2013, lk 5). Õpetajast, tema ettevalmistusest ja suhtumisest sõltub, kuidas aktsepteeritakse erivajadusega last rühmas. Õpetajad, kes on rohkem haritud varajase lapsepõlve osas ja kellel on pikem töökogemus, on positiivsemalt meelestatud erivajadusega lastesse ja kasutavad teadlikult kindlaid õpetamisstrateegiaid (Diamond *et al.*, 2013, lk 5; Janus, Lefort, Cameron, Kopechanski, 2007, lk 634).

Häidkind ja Kuusik (2009, lk 27) hinnangul peab koolieelse õpetaja ettevalmistus peab sisaldama järgmisi valdkondi: eakohane ja ebatüüpiline areng, perekonna roll ja suhted perekonnas, õppemeetodid ja nende valik, individuaalse arenduskava rakendamine, meeskonna- töö põhimõtted, eetilised printsiibid ja professionaalsus. Õpetajale peab olema tagatud võimalus erialaspetsialistidega kontakti võtta ja koostööd teha.”

Kirk jt (2012, lk 3) rõhutab, et teistest erinemine ei ole alati halb, see teeb inimesed huvitavateks. See tähendab ka, et peab kohanema ootustele, mis tulevad inimestelt, kes on „tavalised”. Kui erinev olemine tähendab, et laps ei ole võimeline vastu võtma informatsiooni tavapäraselt läbi meelte; ei ole võimeline väljendama oma mõtteid, vajadusi ja tundeid; või võtab vastu informatsiooni teistmoodi, on vaja teha kohandusi õppimiseks. Kõik lapsed vajavad ja väärivad hariduskeskkonda, kuhu nad kuuluvad ja kus nende erinevuste tegeletakse ja neid austatakse.

Eelkooliealine laps veedab lasteaiakeskkonnas suurema osa oma päevast. Lasteaialapse „tööpäev” võib olla pikem vanema päevast. Õpetaja õpib last tundma paremini kui ükski lastekaitsetöötaja või arst seda teha saab. Lapsevanema ja lasteaiatõpetaja vaheline kontakt ja koostöö peab olema usaldusele põhinev. Lasteaiatõpetaja näeb last võrdluses teiste samavanuste lastega ja oskab hinnata kõrvalekaldeid eakohasest arengust. Selleks, et seda teha pädevalt ja last abistaval moel, peab õpetajal olema vastav ettevalmistus.

1.4 Hariduslikud ja õiguslikud aspektid töös lastega

Töös lastega on mitmeid erinevaid nõudeid. Terveks päevaks lapse teise inimesega jätmiseks peab olema lapsevanemal õpetaja suhtes usaldus. Riik on kehtestanud lastega töötamiseks kriteeriumid, et vanemad saaksid südamerahus tööle minna ja laste heaolu oleks tagatud.

„Laste ja perede arengukava 2012-2020“ järgi on varase sekkumise ja lastekaitseüsteemi tõhustamine üks olulisematest meetmetest praegusel perioodil. Seda silmas pidades on korrastatud õigusaktid ja Eesti jaoks kohandatakse tõendus põhiseid sekkumismeetmeid nt vanemlusprogramm „Imelised aastad”.

Kohustus reageerida laste erivajadustele lisati Lastekaitseseadusele, mille § 6 lõige 1 ütleb, et lapse õiguste ja heaolu tagamiseks tuleb ennetada lapse heaolu ja arengut ohustavaid riske. „Ennetamine hõlmab last ohustavate olukordade ja sündmuste võimalikult varast märkamist ja neile reageerimist, sealhulgas lapse arengu- ja käitumisprobleemide, kasvukeskkonnas esinevate probleemide ja väärkohtlemise tuvastamist ning lapse heaolu ja arengut soodustavate kaitsetegurite suurendamist.” (Lastekaitseseadus, 2014) § 22 lõige 3 kohaselt, on lapsega töötav isik kohustatud lapse abivajaduse ilmnemisel otsima abi ja vajaduse korral tegema koostööd lastekaitsetöötaja või teiste lapsega töötavate isikutega. *Ibid*

Koolieelse lasteasutuse seadus (KELS) sätestab, et lasteasutus toetab lapse perekonda, soodustades lapse kasvamist ja arenemist ning tema individuaalsuse arvestamist. (Koolieelse lasteasutuse... 2013).

KELS § 14 paneb valla- või linnavalitsusele kohustuse luua võimalused erivajadustega lastele arenemiseks ja kasvamiseks elukohajärgses lasteasutuses. Erivajadustega lastele luuakse tingimused kasvamiseks sobitusrühmades koos teiste lastega. Kui elukohajärgses lasteasutuses puuduvad võimalused sobitusrühma moodustamiseks, moodustab valla- või linnavalitsus erirühmad või asutab erilasteaiad. (Koolieelse lasteasutuse... 2013)

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava § 8. tähenduses on erivajadustega laps, kelle võimetest, tervises seisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks on vaja teha muudatusi või kohandusi lapse

kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, ruumid, õppe- ja kasvatusmeetodid jm) või rühma tegevuskavas. Erivajadustega lapse arengu toetamine on meeskonnatöö. (Koolieelse... 2008)

Sama paragrahvi lõige kolm paneb vajadusel kohutuse rühma pedagoogidele koostada õppeaasta algul koostöös logopeedi/eripedagoogi jt spetsialistidega ning lapsevanemaga lapsele individuaalse arenduskava. Vähemalt üks kord õppeaastas tehakse kokkuvõtte individuaalse arenduskava rakendumisest, arengukeskkonna sobilikkusest ning lapse edasistest vajadustest.

Lasteaia õpetajale vajalikud pädevused on lahti kirjutatud kutseregistris õpetaja, tase 6 kutsestandardil. Erivajadustega laste märkamiseks ja nende arendamiseks peavad õpetajal olema teadmised (Kutsekoda, 2013):

1. lapse füüsilise, psüühilise, kognitiivse, emotsionaalse ning sotsiaalse arengu alustest;
2. arengulistest iseärasustest;
3. keskkonna mõjust õppijale ja õppijate gruppide;
4. arengupsühholoogia alustest.

Määrus "Õpetajate koolituse raamnõuded", kehtestab õpetajatele kõrghariduse nõude. Käesoleval aastal saab lasteaia õpetajaks õppida Tartu Ülikoolis ja Tallinna Ülikoolis ning Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledžis. Lõpetanud saavad bakalaureusekraadi ja võimalus on õpinguid jätkata magistriõppes. Erivajadustega laste paremaks märkamiseks ja nendele vajalikke sekkumismudelite rakendamiseks on mõlema ülikooli õppekavas vastavad õppeained. Tartu Ülikoolis on muude ainete hulgas kohustuslike ainetena- „Erivajaduste identifitseerimine”, mille eesmärgiks on anda ülevaade laste arengutaseme hindamise põhimõtetest ja võimalustest ning tutvustada erivajaduste identifitseerimise protsessi ja (eri)pedagoogi rolli selles; „Erivajadustega laste psühholoogia alused”, mille eesmärgiks on hariduslike erivajaduste psühholoogilise olemuse mõistmine (Õppekava „Koolieelse...).

Tallinna Ülikoolis ja Rakvere Kolledžis on valikainena „Erivajadustega õppija”, mille eesmärk on väärtustava hoiaku kujundamine tööks erivajadustega õppijatega kaasava

hariduse kontekstis. Kohustuslikuna on aine „Erivajadustega laps lasteaias”, aine eesmärgiks on õppida tundma erivajadustega lapsi ja nende vajadusi, võimalusi nende õppimise toetamiseks lasteaias võrgustiku ja õppetöö individualiseerimise ja diferentseerimise kaudu. Lisaks on võimalik valikainena õppida ainet „Andekate ja erivõimeliste õpetamine”, kus antakse ülevaade andekuse erinevatest käsitlustest ja valmisolek märgata andekust, kui erivajadust tänapäeva kaasava hariduse kontekstis. (Alushariduse pedagoog). Lasteaia pedagoogidel on võimalus saada täienduskoolitusi eelkõige Tervise Arengu Instituudis ja Tallinna ning Tartu Ülikoolist. Näiteks 2016 kevadel on Tervise Arengu Instituudis osaleda koolitustel- "Suhtlemine laste ja vanematega" ja "Arengulise erivajadusega lapse märkamine ja toetamine". Tartu Ülikoolis on registreerimiseks avatud koolitused: "Erivajadusega lapse toetamine koolieelses lasteasutuses" ja "Kuidas aidata hüperaktiivsel lapsel õppida?". Tallinna Ülikoolis aprilli lõpu seisuga registreerimiseks ühtegi eripedagoogilist koolitust avatud ei ole. Tellimisel on koolitused: "Erivajadustega laste toetamine koolieelses lasteasutuses" ja "Arenguvestlus lasteaias kui koostöövorm lapsevanemaga".

Lastega töötamiseks on loodud kindlad reeglid ja nõuded. Erinevad seadused ühelt poolt panevad lastega töötavatele inimestele piirangud, samas annab juhiseid, kuidas mingis olukorras käituda. Eriti vajalik on see erivajadustega lastega töötades. Eestis on loodud ka võimalused, et saada vajalik ettevalmistus selleks tööks.

2. UURIMUS VARAJASEST MÄRKAMISEST JA SEKKUMISEST SAARE MAAKONNA LASTEAEDADES

2.1 Ülevaade lasteaedadest Saare maakonnas

Saare maakonnas on kokku 20 lasteaeda. Nendest 20-st lasteaiast 18 on kohaliku omavalitsuse hallatavad allasutused. Kuressaare linnas on ka kaks lasteaeda, mis on eralasteaiad, nendeks on „Kõige Suurem Sõber“ ja „Naerusuu“. Kaks lasteaeda maakonnas on lasteaed-põhikoolid- Mustjalas ja Kahtlas ning üks on lasteaed-algkool- Pihltas. Maakonna suurim lasteaed nii rühmade arvu kui laste arvu poolest on Kuressaare linnas asuv Ida-Niidu lasteaed, kus tegutseb 12 rühma. Kõige rohkem lasteaedasid Saare maakonna omavalitsuses on Kuressaares, seal asub seitse lasteaeda. Lasteaiaõpetajaid on maakonnas kokku 155, neist 93 töötavad Kuressaares. Kahes Saaremaa omavalitsuses ei ole lasteaeda, nendeks on Torgu vald ja Ruhnu vald

Lähtudes lasteaedade kodulehtedest on lasteaiaõpetajate kõrval levinuimad spetsialistid lasteaedades tööl logopeed ja muusikaõpetaja. Üha rohkem saavad lasteaiad kasutada laste toetamiseks ja arendamiseks tugiisikuid. Tugiisikute kaasamine on võimalik koostöös kohaliku omavalitsusega, kes seda teenust üldjuhul rahastavad. Selleks nõuavad omavalitsused, et lapse rehabilitatsiooniplaanis oleks selle vajaduse kohta märke olemas. Kuni aastani 2020 saavad omavalitsused tuge tugiisiku palkamiseks Euroopa Sotsiaalfondist rahastatavast projektist „Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine“ (Sotsiaalkindlustusamet, 2016).

2.2 Uurimisküsimused, metoodika ja valim

Käesoleva uurimuse eesmärk on selgitada välja Saare maakonna lasteaedade õpetajate valmisolek märgata laste erivajadusi ja õpetajate oskused sekkuda lahenduste leidmiseks.

Uurimisküsimused, millele otsitakse töös vastuseid:

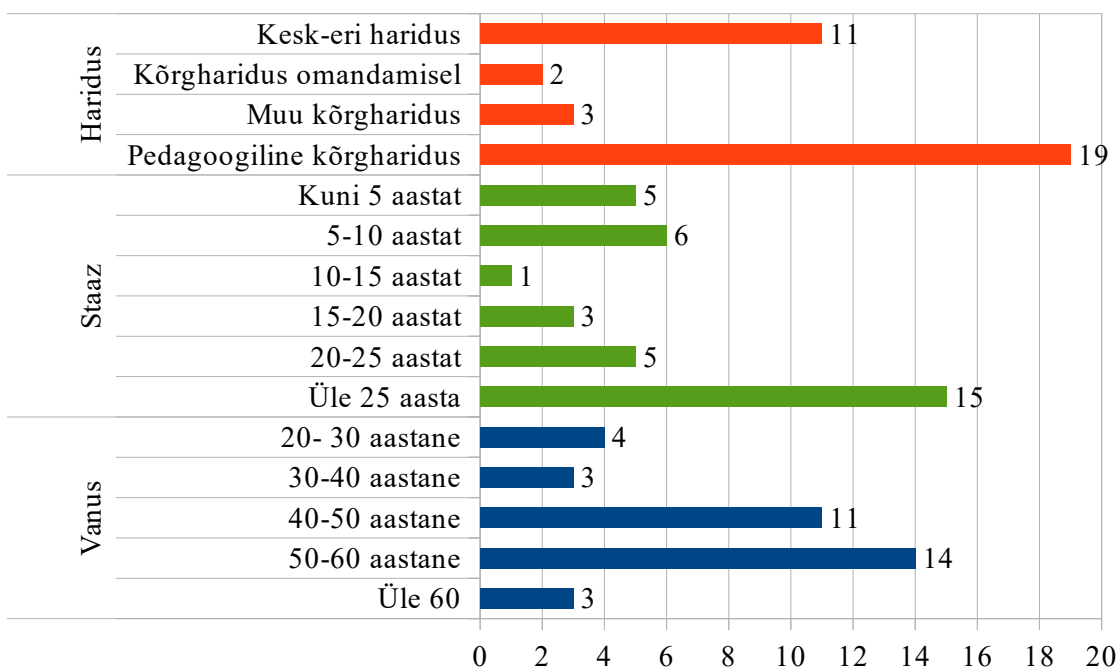
- Millised on levinumad probleemid ja erivajadused eelkooliealistel lastel?
- Kuidas reageeritakse lapse esile kerkinud erivajadusele?
- Millistel põhjustel jäetakse erivajadused märkamata ja sekkumata?
- Mida on vaja teha, et varajane märkamine ja sekkumine suureneks?

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks viidi läbi uurimus Saare maakonna lasteaiade õpetajate seas, kasutades kvantitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivne meetod võimaldab esile tuua nähtuste põhjuslike seoseid ja on saada üldistatavaid andmeid (Õunapuu, 2014, lk 55). Vastajate selekteerimiseks kasutati kõikset valimit- uurimusse valiti kõik Saare maakonna lasteaiad.

Uurimuse esimeses etapis koostati struktureeritud küsimustik, mis koosnes 26 küsimusest. Valdav enamus küsimustest olid valikvastustega. Lisaks kasutati skaalaküsimusi ja avatud küsimusi. Küsimustik edastati potentsiaalsetele vastajatele e-maili teel läbi lasteaedade juhatajate. Lisaks pakuti kõigile lasteaedadele ka paberil ankeeti. Seda võimalust kasutas üks lasteaed, kuhu edastati viis ankeeti paberkandjal 18. märts, mille vastajad said peale vastamist panna kinnisesse ümbrikusse. Ankeetidele mindi järgi ühe nädala pärast. Hiljem sisestati andmed autori poolt Google Forms keskkonda. Ülejäänud respondendid vastasid ankeedile 2016. aasta 10. märtsist-4. aprillini Google Forms keskkonnas. Kokku vastas ankeedile 35 lasteaiade õpetajat 13-st lasteaiast. Uurimuses osales 13 lasteaeda- Kuressaare Ristiku lasteaed, Ida-Niidu lasteaed, Valjala lasteaed, Orissaare lasteaed, Muhu lasteaed, Tornimäe lasteaed, Kahtla Põhikool-Lasteaed, Lümända lasteaed, Aste lasteaed, Kärla lasteaed, Kesklinna eralasteaed, Tuulte-Roosi lasteaed, Pihtla Lasteaed-Algkool. Nendes lasteaedades on kokku 100 õpetajat.

Kolme lasteaia juhatajad olid väga huvitatud ka tagasisidest. Eraldi ühendust võtsid ühe lasteaia töötajad, kus mingil põhjusel ei õnnestunud ankeeti täita. Selgus, et takistuseks oli Internet Explorer, mis ei toeta Google Forms keskkonda. Lahenduseks soovitati kasutada teist internetilehitsejat, mis lahendaski probleemi. Rohkem vastajaid selle probleemiga ei pöördunud. Uurimuses mitteosalenud lasteaia ei põhjendanud miks nad ei soovi osaleda.

Kõik 35 uurimuses osalenud lasteaia õpetajat on naissoost. Joonisel 1 on täpsem ülevaade respondentide haridusest, staažist ja vanusest. Mediaanvastaja on pedagoogilise kõrgharidusega 40-50 aastane naisterahvas staažiga 20-25 aastat.

Joonis 1. Sotsiaal-demograafiline ülevaade vastajatest (autori koostatud)

Pedagoogiline kõrgharidus on 19 vastajal, seda on rohkem kui pooltel. Suurel osal- 11 vastajal on kesk-eri haridus, mis on ootuspärane, arvestades vastanute keskmist vanust. Lasteaia õpetajaks sai pikalt õppida kutsekoolis. Need õpetajad saavad töötada oma praeguses töökohas pensionini, aga uude kohta kandideerimine on tänapäeval kehtiva kõrgharidusnõude tõttu keeruline.

Vastanud on pigem suure staažiga õpetajad- 20 vastajat, kellel staaži üle 20 aasta. Mingil põhjusel on vähe vastanud staažiga 10-15 aastat. staažiga kuni 10 aastat on 11 vastanut.

Uurimuse teises etapis viidi 2016. aasta 13. aprillil ning 3. ja 4. mail läbi kolm poolstruktureeritud ekspertintervjuud spetsialistidega, kes tegelevad lastega sekkumisetapis. Kahega viidi läbi intervjuu silmast- silma. Üks spetsialist vastas küsimustele elektrooniliselt e-maili teel. Spetsialistid valiti, kui esialgsed andmed uurimuse esimesest etapist ehk lasteaiaõpetajate vastused olid analüüsitud. Spetsialistid valiti teoreetilise valimiga, mis tähendab, et esialgsest analüüsist selgus, keda oleks kõige otstarbekam kaasata kvalitatiivsesse etappi. Kvalitatiivne meetod aitab mõista uurimuse esimese tulemusi. Tulenevalt Õunapuu (2014, lk 53) uuritakse selle meetodiga millise tähenduse inimesed oma kogemustele annavad. Valimis on logopeed, lastekaitse töötaja ja Rajaleidja keskuse spetsialist. Neid spetsialiste nimetasid lasteaiaõpetajad enda suurimateks koostööpartneriteks.

Ankeetidest saadud andmete analüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat, mille eesmärk on andmete organiseerimine ning andmestikus sisalduva informatsiooni kompaktne ning ülevaatlik esitlemine. (Õunapuu 2014: 184). Kirjeldav statistika sobib konkreetse töö jaoks, sest võimaldab andmeid analüüsida ja esitada kirjeldades tunnuste varieeruvust.

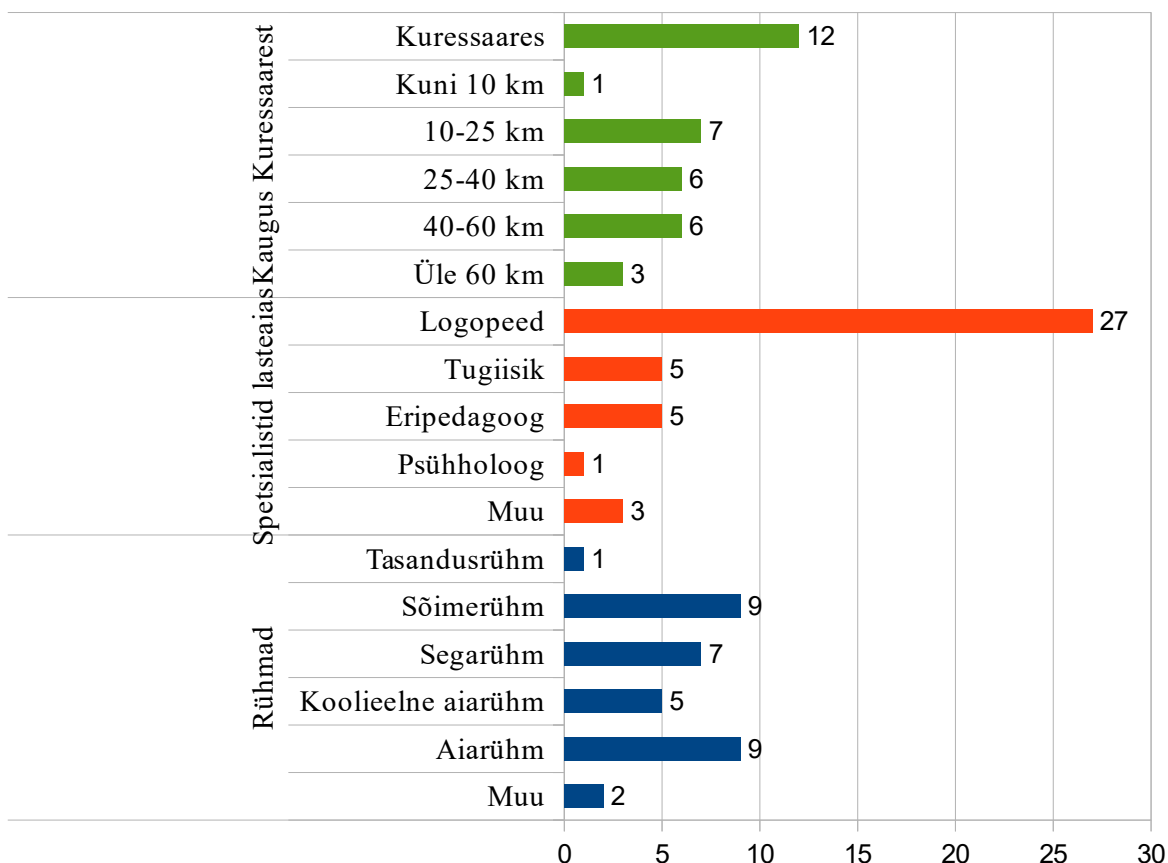
Suuliselt läbi viidud ekspertintervjuud salvestati diktofoniga, saadud andmed transkribeeriti, kodeeriti ja analüüsiti. E-maili teel laekunud vastused analüüsiti.

2.3 Uurimisandmete analüüs

Uurimisandmete analüüs on esitatud kahes osas: ankeetküsitluse analüüs ja ekspertintervjuude analüüs. Intervjuude analüüsimisel saadud väljavõtted on kodeeritud SP1, SP2, SP3.

2.3.1 VASTANUTE TÖÖKOHA ISELOOMUSTUS

Vastanutest 2/3 ehk 23 töötavad maapiirkonnas. Ülejäänud 12 töötavad Kuressaare linnas. Jooniselt 2 selgub, et vastajaid leidub kõikidest võimalikest lasteaiarühmadest enam-vähem võrdselt. Kõige vähem vastajaid on tasandusrühmast, mida on maakonnas üks. Vastuse muu taga oli ühel juhul selgituseks- liikumisõpetaja.

Joonis 2. Vastajate töökoht. (Autori koostatud)

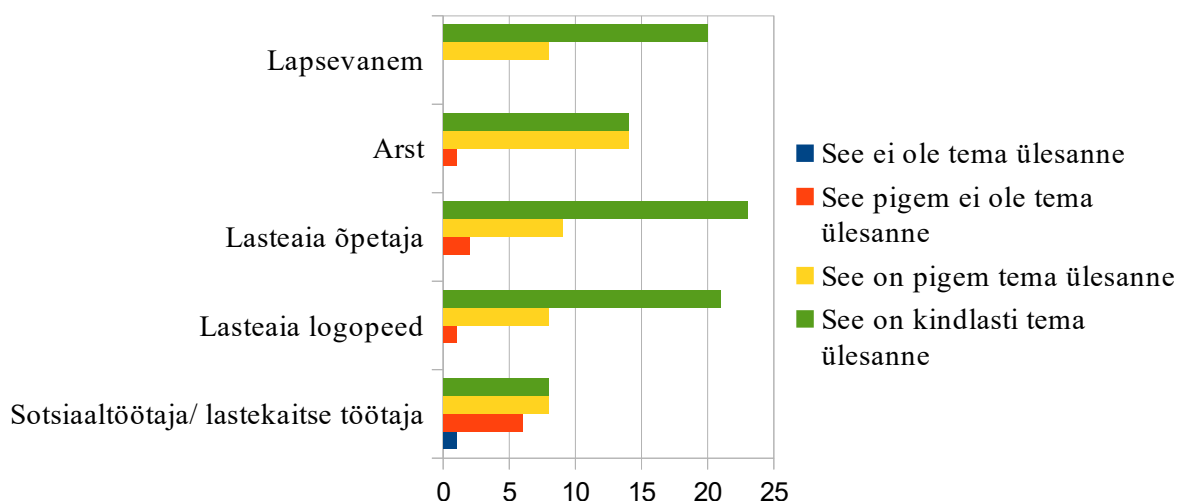
Enamus vastajad saavad oma töös kasutada igapäevaselt logopeedi abi. Mõnes lasteaias on olemas mitu spetsialisti. Näiteks nii logopeed kui tugiisik. Respondentide töökohtades ei ole üheski palgal füsioterapeuti. Muu spetsialistide all nimetati terviseedendajat ja, et Rajaleidja logopeed käib korra kuus lasteaias. Leidus ka lasteadaasid, kus ei ole ühtegi spetsialisti pakutud loetelust. Küsimusele vastamata jättis viis respondenti.

Nendele spetsialistidele lisaks said vastajad avatud küsimusena vastata, keda nad veel kaasata saavad. Enamlevinud vastus oli Rajaleidja keskuse töötajad, keda mainiti 16

korral. Logopeedi mainiti kaheksa korda, viis korda eripedagoogi. Lisaks saavad lasteaiaõpetajad vajadusel kaasata lastekaitsetöötajat või sotsiaaltöötajat, seda võimalust kajastati viiel korral. Tugiisikut mainiti kolm korral. Ühe korra mainiti perearsti-pereõde, juhatajat, tervise edendajat, kolleege, sotsiaalpedagoogi, psühholoogi ja psühhiaatrit.

2.3.2 ERIVAJADUSTE MÄRKAMINE JA LASTE ARENGU HINDAMINE

Lasteaiaõpetajatelt uuriti skaalaküsimusega, kes peaks olema lapse erivajaduse esmaseks märkajaks nende arvates. Vastustest täpsema ülevaate annab joonis 3. Joonisel on andmed esitatud absoluutarvudena, mitu vastajat millise vastusevariandi valis.

Joonis 3. Kelle ülesanne on laste erivajadusi märgata (autori koostatud).

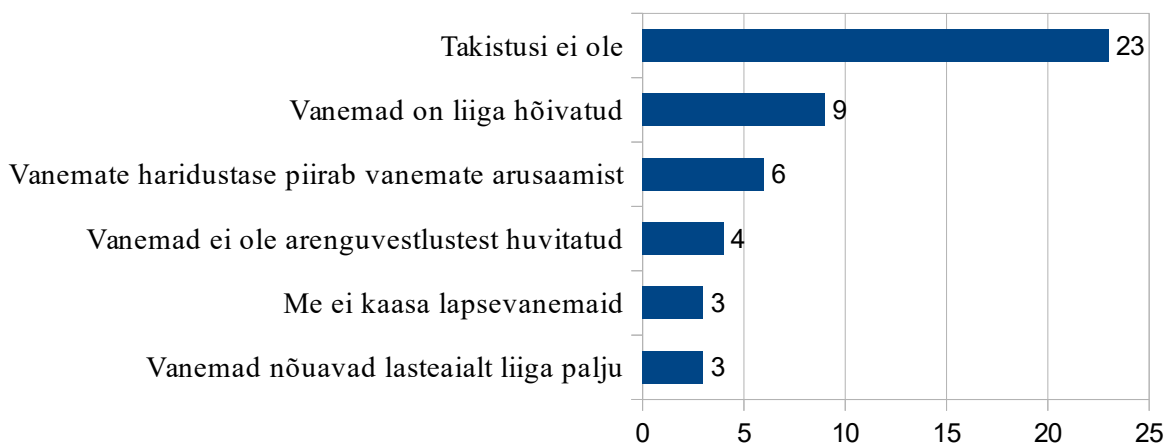
Kõige rohkem arvati, et laste erivajaduste esmane märkamine on lasteaiaõpetaja ülesanne. Kaks respondenti arvasid, et see pigem ei ole tema ülesanne. Järgmisena arvati, et see on lasteaia logopeedi ülesanne ja seejärel lapsevanema ülesanne. Arsti ülesande osas arvasid võrdselt 14 vastajat, et see on kindlasti arsti ülesanne ja et, see on pigem arsti ülesanne. Üks vastaja arvas, et see pigem ei ole arsti ülesanne. Üle 50% vastajatest arvas, et see on sotsiaaltöötaja/lastekaitse töötaja ülesanne. Seitse vastajat arvas, et see ei ole sotsiaaltöötaja/lastekaitsetöötaja ülesanne.

Küsimusele, kes tegelikkuses on lapse erivajaduse esmane märkaja, vastas 35-st vastajast 28, et selleks on lasteaiaõpetaja. Teiseks vastuseks arvas üheksa vastanut, et

see on logopeed. Lapsevanemat pakkus vaid kaks respondenti. Teoorias pakuti selleks inimeseks esmajärjekorras lapsevanemat ja teiseks kas arsti või lasteaiaõpetajat. Olenevalt sellest, kas laps on jõudnud lasteaiaaikka.

Teooriast tulenevalt kasutatakse laste arengust kõrvalekallete ja erivajaduste väljaselgitamiseks lapse hindamist, mida saab teha mitmel erineval viisil. 35-st vastajast 8 kasutavad ainult ühte meetodit laste arengu hindamiseks- selleks on hindamine koostöös teiste spetsialistidega. See meetod on kõige sagedamini kasutatav- 91% vastajatest kasutab seda meetodit, enamjaolt koos teiste meetoditega. Lapsevanemat kaasab 51% vastanutest. Küsitlusmeetodit ja ankeete kasutab 45% vastanutest. Kaheksa vastajat lähtuvad enda individuaalsetest vaatlusandmetest, seda ei tehta siiski ainult ühe meetodina. Kõigil juhtudel oli vastusele lisaks veel mõni meetod. Erinevate meetodite omavahel sobitamist soovitati ka teoorias. Tulemused on kooskõlas teooriaga, kus soovitati kombineerida mitut meetodit.

Uuriti, millised takistused on laste arengu hindamisel koostöös vanematega. Nagu ka eelmisest küsimusest selgus, kaasatakse vanemaid lapse arengu hindamisse. Tulemused on kajastatud joonisel 4. 66% ehk 23 vastajat arvas, et takistusi ei ole. Kaks neist siiski lisas, et vanemate haridustase piirab vanemate arusaamist ja üks neist kahest lisas, et

vanemad on liiga hõivatud. Vanemate hõivatuse märkis takistuseks veerand vastajatest.

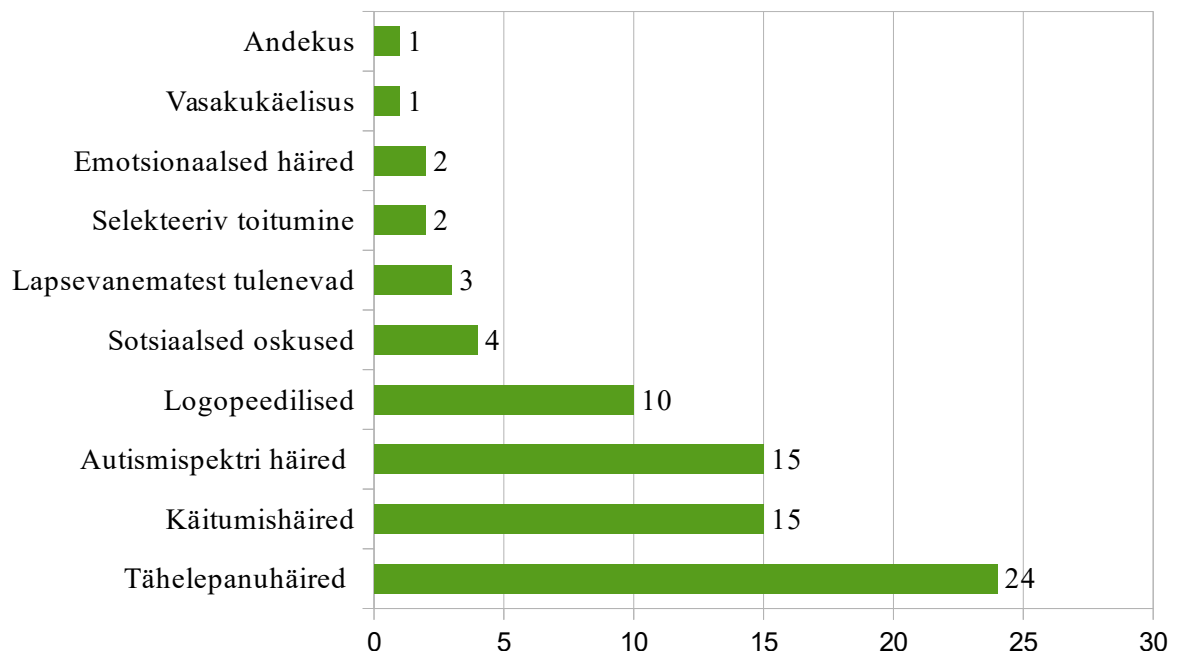
Joonis 4. Takistused laste arengu hindamisel koostööl vanematega (autori koostatud)

Muu vastusevariandi juures toodi takistustena välja näiteks, et last ei tooda piisavalt lasteaeda, et saaks tema arengust ammendava ülevaate. Lisaks, et lapsevanemad ei taha

endale tunnistada, et nende lapsel on mingi erivajadus. Lasteaiaõpetaja ja lapsevanema omavahelist koostööd hindamise juures rõhutas teooria.

2.3.3 LEVINUMAD PROBLEEMID JA ERIVAJADUSED EELKOOLIEALISTEL LASTEL

Lasteaiaõpetajatel paluti anda hinnang, millised on levinumad probleemid ja erivajadused eelkooliealistel lastel. Küsimus oli avatud küsimus, kuhu õpetajad said ise oma vastuseid kirjutada. Vastused kategoriseeriti üldnimetajate alla. Viis respondenti ei vastanud küsimusele. Andmed on esitatud joonisel 5.

Joonis 5. Levinuimad probleemid lastel lasteaia õpetajate hinnangul (autori koostatud)

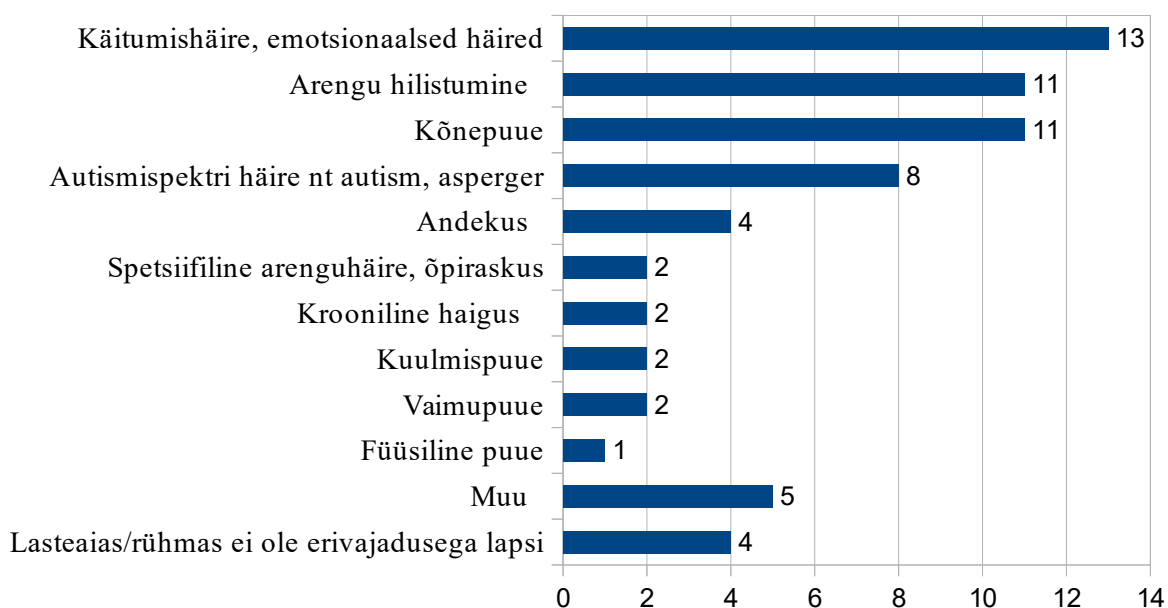
Levinuimaks probleemiks lastel peeti tähelepanuhäireid. Eelkõige laste suurt tähelepanu vajadust ja nimetati konkreetselt aktiivsus-tähelepanuhäiret. See tulemus vastab teoorias väljatoodud Kõiva seisukohale, et aktiivsus- ja tähelepanuhäired on üks levinuimad probleeme lastes seas.

Järgmiste probleemidena nimetati võrdselt käitumisprobleeme ja autismispektrihäireid. Mõlemaid toodi esile 15 korral. Käitumishäirete juures mainiti käitumishäireid-, raskuseid ja kummalist käitumist sh agressiivset. Autismispektrihäirete kontekstis toodi

välja ainult autistlike jooni kui ka konkreetselt autismi ning Aspergeri sündroomi. Tulemust teooriaga sidudes võib tõdeda, et autismispektri häired on kasvuteel.

Järgmise probleemina toodi välja logopeedilised- kõnehäired, kõnearengu probleemid sh hiline ja puudulik kõne. Neid tõi esile 10 respondenti. Kohati kõneprobleemidega seostatuna, kuid siiski eraldi toodi neljal korral välja probleemid laste sotsiaalsete oskustega. Kolmel korral tunnistati, et laste probleem tuleneb vanematest, kas on vaja lastevanemaid nõustada või siis lapsevanemad ei oska märgata erivajadust või ei taha seda tunnistada.

Üllatuslikult on probleeme laste toitumisega. Emotsionaalsete häirete esinemine on ootuspärasem tulenevalt teooriast. Erivajadusena toodi välja ka vasakukäelisus ja andekus. Mõnevõrra teistsugused tulemused olid, kui paluti etteantud nimekirjast valida, millise erivajadusega lapsed praegu rühmas on. Ülevaade on esitatud joonisel 6.

Joonis 6. Levinuimad erivajadused Saare maakonna lasteaedades

Kõige rohkem on praegu rühmades käitumishäirega lapsi, selle probleemiga on 13 last. Järgnevad lapsed, kellel on arengu hilistumine, neid lapsi on 11. Seda erivajadust eelmises küsimuses vastusena esile ei toodud. Kõnepuudega lapsi on samuti 11. Autismispektrihäirega lapsi on rühmades kaheksa. Eelmises küsimuses tõsteti seda probleemi esile 15 korda ehk tegelikkuses on lapsi kaks korda vähem, kui aktuaalse

erivajadusena esitati. Andekaid lapsi on neli. Küsimusele vastamata jättis neli respondenti. Leidus ka rühmasid, kus ei ole erivajadusega lapsi. Vastuse muu all oli kommentaarina nt liitpuue. Ka, et probleem on, aga erivajadust tõendav paber puudub.

Põhjused, miks on erivajadus diagnoosimata said respondendid kirjutada ise. Need vastused kategoriseeriti. Kaheksa vastajat jättis küsimusele vastamata. Enimlevinud põhjus, miks lapse märgatud erivajadus jääb diagnoosimata ja sealjuures ka vajaliku sekkumiseta on, et lahendus jääb lapsevanema taha. See põhjus, et lapsevanem ei oska või ei taha märgata oma lapse kõrvalekaldeid eakohasest arengust, järeltus 10-st vastusest. Õpetaja võib rääkida, aga vanem on see, kes peab spetsialisti poole pöörduma ja järgmisi samme astuma.

Järgmise põhjusena toodi välja, et laps on veel liiga väike. See põhjus selgus nelja respondendi vastusest. Sama palju pakuti põhjusena spetsialistide vähesust maakonnas.

Sellele järgnes põhjus, et laps on liiga vähe aega lasteaias käinud, pole veel jõudnud korralikult hinnata last. Kui juurde lisada vastused, erivajaduse diagnoosimine võtab aega ja pikad ooteajad, on üheks põhjuseks, et meditsiinisüsteem ei tule vastu vajadusele. Üks respondent ütles ka, et perearst ei tee koostööd,

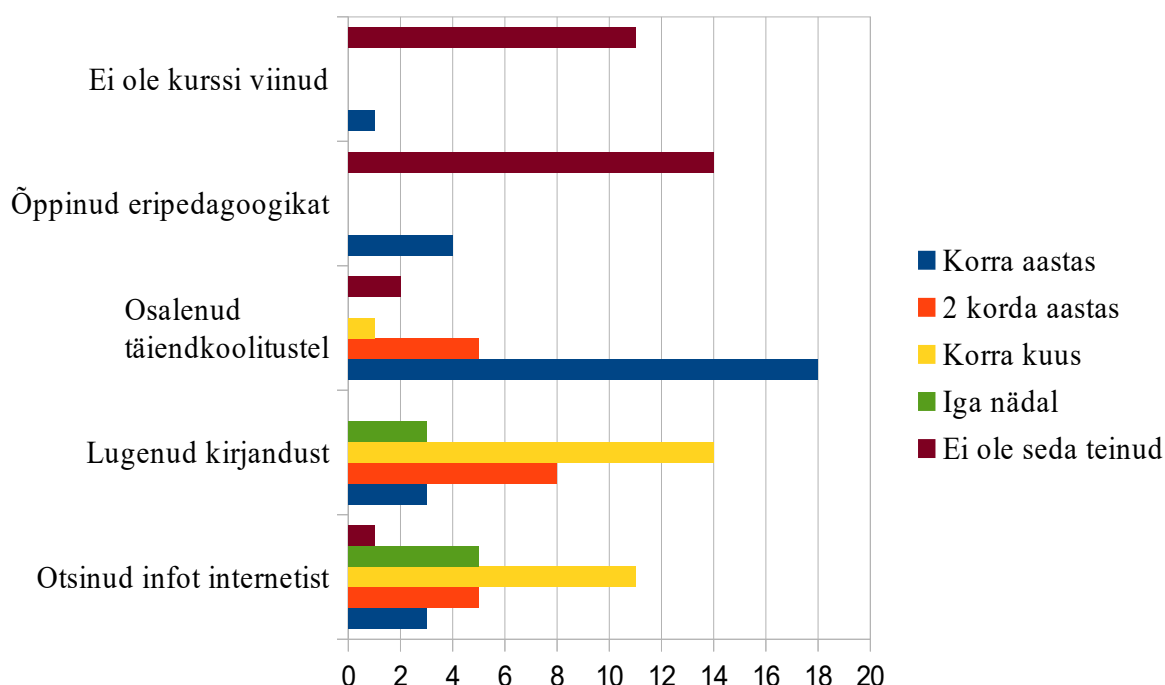
2.3.4 ÕPETAJATE ETTEVALMISTUS JA REAGEERIMISMEETODID VARAJASEKS MÄRKAMISEKS JA SEKKUMISEKS

Kolmandik vastajatest ei ole viimase viis aasta jooksul osalenud eripedagoogilistel koolitustel. Ülejäänud 63% vastanutest on osalenud väga erinevatel eripedagoogilistel koolitustel. Enamus koolitusi on pakutud Tallinna Ülikooli või Tartu Ülikooli poolt. Ka Sihtasutus Ülikoolide Keskus Saaremaal on pakkunud palju koolitusi. Seda asutust enam ei ole. Suurem osa neist seal pakutud koolitustest on Tallinna ja Tartu Ülikooli omad. Koolitajana mainiti kõige rohkem Ülle Kuusikut.

Seitse respondenti vastas, et on osalenud ühe või teise nimega varajase märkamise ja sekkumise koolitusel. Järgmine levinuim teemadegrupp oli erinevad käitumisprobleemid ja nendega toimetulek. Autismiga soetud koolitustel on osalenud neli vastanut. ATH alasel koolitusel on osalenud kolm vastanut.

Lähtuvalt teooriast on lasteaiaõpetaja see, kellel on võrreldes lapsevanemaga vastav ettevalmistus ja pädevus märgata laste erivajadusi. Tulemused kinnitavad seda. Lasteaiaõpetajad peavad viivad end regulaarselt kurssi, et olla valmis adekvaatselt tegutseda, kui mure on esile kerkinud.

Koolitustele lisaks uuriti skaalaküsimusega, kuidas lasteaiaõpetajad viivad end kurssi eripedagoogikaga. Tulemused on esitatud joonisel 7. Enam-vähem võrdselt otsitakse erivajaduste kohta infot internetist ja loetakse vastavad kirjandust. Seda teeb kolmandik vastajatest korra kuus. Pooled vastanutest osalevad täiendkoolitustel vähemalt korra aastas. 14 vastajat ei ole õppinud eripedagoogikat.

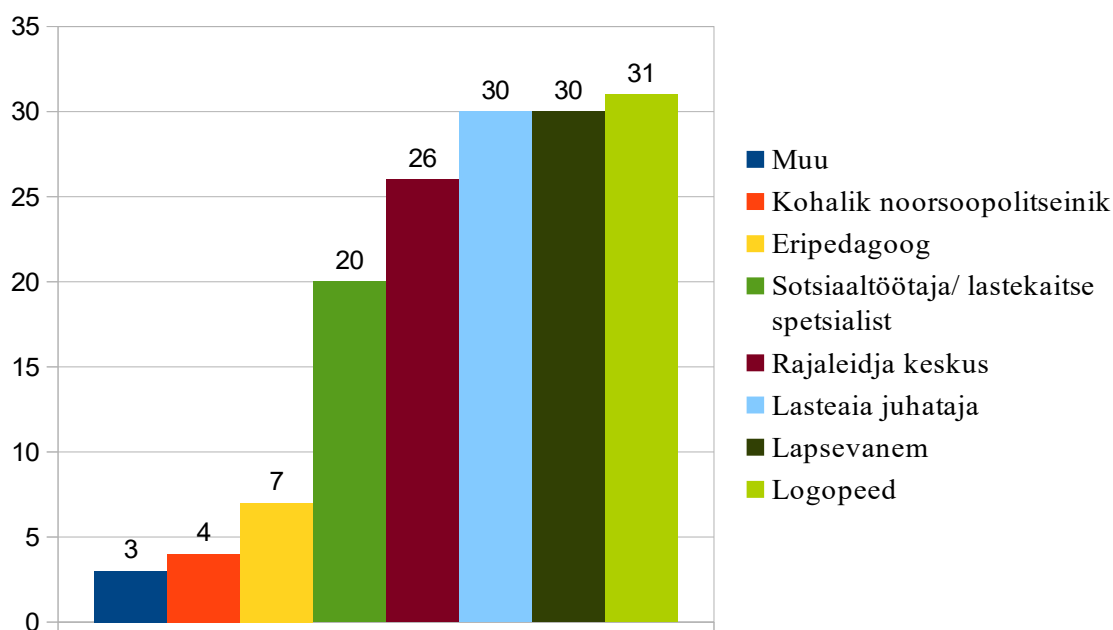

Joonis 7. Eripedagoogikaga kurssi viimine. (autori koostatud)

Õpetajatelt uuriti, mida nad teevad, kui lapsel on probleem või erivajadus esile kerkinud. Teooriast tulenevalt, ainult märkamisest ei piisa. Joonisel 8, lisas 3 välja toodud erinevad sekkumismeetodid ja kuidas neid rakendatakse, kui on osaletud koolitustel ja kui ei ole. Olulisi erinevusi kahe grupi vahel ei ole. Siiski koolitusel osalenud õpetajad konsulteerivad mõnevõrra rohkem mõne tugispetsialistiga kui mitteosalenud. Alati räägivad, kohe kui probleem tõstatub lapsevanematega pigem need õpetajad, kes on osalenud eripedagoogilisel koolitusel. Ka arenguveestlusel võtavad rohkem need õpetajad arenguveestlusel lapse esile kerkinud erivajaduse teemaks need

õpetajad, kes on osalenud eripedagoogilisel koolitusel viimase viie aasta jooksul. Lasteaiajuhatajatele oluline info on, et nad saavad rohkem infot laste erivajaduste kohta nendelt õpetajatelt, kes on osalenud koolitusel. Lasteaiaõpetaja väljaõpet ja koolitusi rõhutas teooria korduvalt. Seda vajadust kinnitab uurimus.

Lapse aitamine märgatud erivajaduse korral on teooriast tulenevalt võrgustikutöö. Mitme erineva valdkonna omavaheline koostöö tagab, et laps saaks parimat abi. Lasteaia õpetajate käest uuriti valikvastustega küsimustega, kes on nende võrgustikus, kui hakatakse lapsele sobivat sekkumismeetodit valima. Joonisel 9 on kajastatud tulemused. Kõige sagedamini kaasatakse logopeedi sekkumismeetodite valimisel. 30 õpetajat kaasavad lasteaiajuhataja ja lapsevanema. Vastavalt teooriale peaks lapsevanem olema esmajärjekorras ja alati kaasatud.

Joonis 9. Võrgustik sekkumismeetodite valimisel.

Palju kaasatakse ka Rajaleidja keskust. Vähem kaasatakse sotsiaaltöötajat/lastekaitse töötajat. Eripedagoogi kaasavad vaid seitse õpetajat. Noorsoopolitseiniku pigem ei kaasata. Muu võrgustiku alla märgiti kool, õppealajuhataja, õpetaja abi.

Teooriast tulenevalt on üheks heaks lapse erivajadusele sekkumismeetodiks lapsele individuaalse arenduskava koostamine. 25 õpetajat vastas, et hetkel ei ole rühmas IAK-ga lapsi. Kuus õpetajat ütles, et on individuaalse arengukavaga lapsi ja neid on kokku

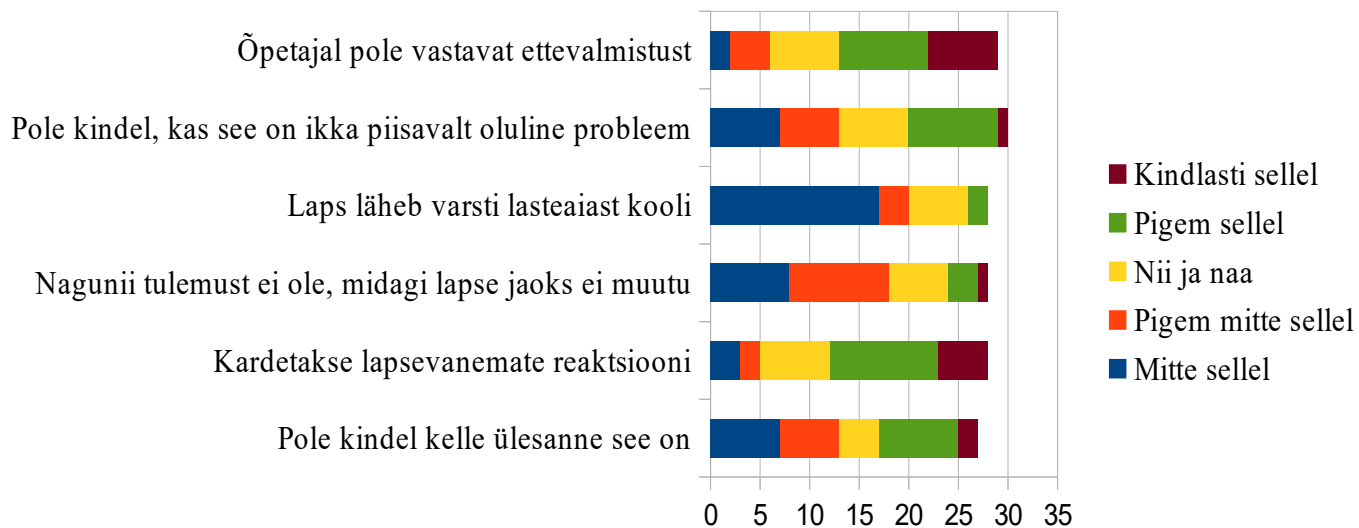
vastanute rühmade peale 10. Lisaks on kahele lapsele IAK koostamisel. Arvestades, et peatükis 2.3.3 selgus, et erinevate erivajadustega lapsi on hetkel rühmades kokku rohkem kui 12, täpsemalt 56, siis võib väita, et individuaalset arengukava kasutatakse pigem vähe.

Ise on lapsele koostanud individuaalse arengukava 29,4% vastanutest. 67,6 % vastas, et ei ole seda teinud. Põhjused, miks Saare maakonna lastele on individuaalne arengukava koostatud on: arengu mahajäämus ja ka vaimupuue, autismispektrihäire, kõnepuue, kuulmispuue, Downi sündroomiga laps, koolipikenduseks, tähelepanu ja käitumishäire, lapse arengu ja vanema oskuste toetamiseks ja muukeelne laps.

2.3.5 ÕPETAJATE ARVAMUS VAJALIKEST TEGEVUSTEST VARAJASE MÄRKAMISE JA SEKKUMISE SUURENDAMISEKS

Lasteaiaõpetajate arvates on varajane sekkumine vajalik laste erivajaduste ilmnemisel, eelkõige selleks, et laps saaks vajalikku abi. Abi saamist põhjusena kirjeldas 12 vastajat. Järgmise põhjusena toodi välja, et varajast märkamist ja sekkumist on vaja lapse arengu jaoks, selle toetamiseks ja eakohaseks arendamiseks. Selle põhjuse tõi välja kaheksa respondenti. Varase sekkumisega on võimalik lapse arengut positiivses suunas mõjutada. Neli vastajat tõi esile, et varajane märkamine ja sekkumine on vajalik, et kergendada tagajärgi ja et probleem ei süveneks. Sama palju vastajaid arvas, et see on oluline, sest varajane märkamine ja abi annavad parema tulemuse. Samuti nelja vastajat pakkus, et varajane märkamine ja sekkumine aitab lapse kõrval ka tugisüsteemilapsevanemaid, õpetajat, lapsega tegelevaid inimesi. Nii nad saavad teha paremini koostööd ja oskuslikumalt last aidata. Üks vastaja tõi esile, et mitte kaotada nii väärtuslikku aega. Need põhjused vastavad teoorias esitatule varajase märkamise ja sekkumise kohta.

Õpetajatelt uuriti, mis põhjustel jäävad laste erivajadused märkamata ja vajaliku abita. Õpetajatele pakuti vastusevariandid skaalaküsimusena. Nad said ka ise oma variandi lisada. Joonisel 10 on esitatud tulemused.

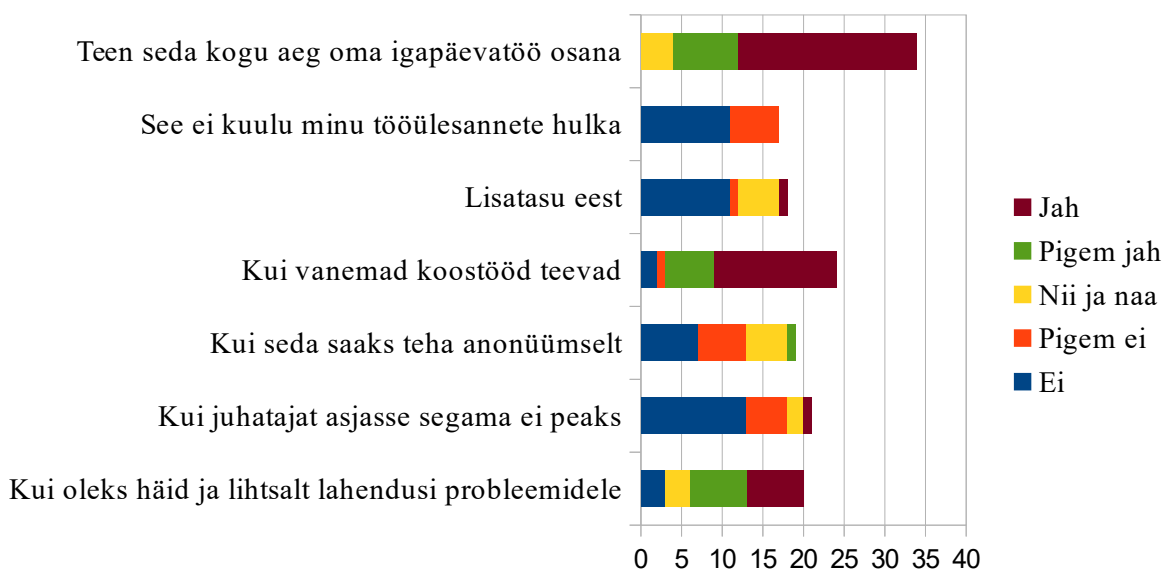
Joonis 10. Põhjused, miks lapse erivajadus jääb vajaliku sekkumiseta.

Kõige rohkem arvati põhjuseks olevat, et õpetajal pole vastavat ettevalmistust. Kardetakse lapsevanemate reaktsiooni- oli järgmiseks põhjuseks. Vastusevariantidega „pole kindel, kelle ülesanne see on” ja „pole kindel, kas see on ikka piisavalt oluline probleem” vastati 10. korral. Kindlasti ei ole põhjuseks, et laps läheb nagunii varsti kooli. Üks respondent kirjutas reale muu vastuseks, et erivajadus kindlasti ei jää märkamata.

Õpetajatelt uuriti ka, mida nad oleksid valmis tegema, et laste erivajaduste varajane märkamine ja sekkumine suureneks. 33 vastajat oleksid nõus osalema täienduskoolitusel. 30 vastajat oleksid nõus aitama kolleegi. Ükski respondent sellest ei keeldunud. Lapsevanemaid koolitama oleks nõus 23 õpetajat. Kolm seda pigem ei teeks. Koostöövõrgustiku koosolekul oleks nõus osalema 27 vastajat. Vastusele „seda tehakse juba piisavalt” vastas eitavalt 11 vastajat, seitse vastas nii ja naa ning kaks oli selle väitega nõus.

Vastused küsimusele, millistel tingimustel oleksite valmis ise rohkem laste erivajadusi märkama ja vajadusel sekkuma on esitatud Joonisel 11. Küsimus oli esitatud

skaalaküsimusena, võimalusega ise variante lisada. Seda võimalust ei kasutanud ükski vastaja.

Joonis 11. Tingimused, millal respondendid hakkaksid rohkem märkama ja sekkuma laste erivajadustesse (autori koostatud)

Sellele küsimusele enamlevinud vastus oli- „teen seda kogu aeg oma igapäevatöö osana”. Niimoodi vastas 30 respondenti. Järgmise tingimusena- 21 vastusega oli „kui vanemad koostööd teevad”. Varianti „kui oleks häid ja kiireid lahendusi” valiti 14 korral. Lisatasu ei ole enamuse jaoks motiveeriv asjaolu. Lisaks arvasid enamused, juhataja asjasse segamisse vastu nad ei ole.

Lasteaiaõpetajatel paluti teha ka ettepanekud varajase märkamise ja sekkumise suurendamiseks. Kõige rohkem pakuti lahenduseks koolitusi. Vastajad leidsid, et peab koolitama nii lapsevanemaid, õpetajaid kui ka perearste. Mainiti ka, et rühmas peavad olema erialase haridusega töötajad. Koolitus aitaks kaasa teadlikkuse tõusmisele. Koolitusi nägi lahendusena 15 respondenti.

Järgmise lahendusena pakuti koostööd, seda nii spetsialistide, kohaliku omavalitsuse, lasteaia töötajate ja tugivõrgustikuga. Koostöö vajaduses mainiti ka, et tugi võiks kogu aeg olemas olla ja et lasteaia sisene kommunikatsioon peaks paremini toimima. Koostöö pakkus lahendusena seitse vastajat. Kuus vastajat kirjeldas koostööd lapsevanematega. Usaldusel põhinev suhtlemine aitab saavutada tõhusama koostöö lapsevanematega.

Spetsialistid, tugisüsteemid tõi lahendusena välja kuus vastajat. Seda eelkõige spetsialistide suurema abina nt diagnoosimisel ja laste hindamisel. Kolm vastajat pakkus lahenduseks laste arvu vähendamist rühmas. Seda eriti, kui rühmas on puudega laps, siis teda peaks ikkagi arvestama kolme lapse eest nagu seadus nõuab. Siinjuures rõhutati ka, et sõime peavad õpetajad alles jääma ning kahe õpetaja süsteemi lõhkumine pigem on varajasele märkamisele takistuseks.

Kolm vastajat pakkus lahenduseks, et lapsevanemad kuulaks spetsialiste ja märkaksid oma laste erivajadusi. Praegu on pigem vähene huvi oma lapse erivajaduse korral.

Kaks vastajat kirjutasid, et julgust peab rohkem olema. Õpetajad märkavad, aga peab julgema ka öelda ja sekkuda.

2.3.6 EKSPERTINTERVJUUDE ANALÜÜS

Ekspertintervjuud viidi läbi kolme spetsialistiga, kes tegelevad lastega sekkumisetapis. Kaks intervjuud viidi läbi suuliselt. Üks intervjuu viidi läbi e-maili teel. Spetsialistidelt paluti esimeseks kirjeldada, mis on levinuimad probleemid Saare maakonna eelkooliealistel lastel. Esimese suure probleemina tõid kõik kolm spetsialisti esile laste logopeedilised probleemid. Ühelt poolt nõrk sõnavara, teiselt poolt lugemis- ja kirjutamisraskused. Rajaleidja keskuse spetsialist tõi need välja esimese probleemina.

SP1: *“Kõne- ja keelearengu probleemid ehk logopeedi abi vajavad probleemid.”*

SP3: *Kui lapsed ongi kodus, ongi arvuti lapsehoidja ja siis nad tulevad minu juurde ja nad enam pildi pealt mitte ei ütle, vaid ainult osutavad. ... Ja sõnavara on niivõrd kehv ja siis see jätab sellise jälje arengule, kui sul sõnugi ei ole. Millega sa mõtled. ”*

Vanemate poolt lastega vähene tegelemine ei põhjusta probleeme vaid sõnavaraga. Kõik kolm spetsialisti tõid eraldi esile lastel tekkinud probleeme, mis on vanematest tulenenud. Rajaleidja keskuse spetsialistil oli see probleem loetelus neljas. Vanematest tulenevaid probleeme tõstsid esile ka lasteaia õpetajad, aga neil ei olnud see probleem esimeste seas.

SP1: *“Vanemlike oskuste puudumisest tulenevad laste sotsiaalsed probleemid (hoolimatus, vähene tähelepanu lastele, lastega lähedussuhte puudumine, oskamatus lastega kõneleda, tegeleda jne)”*

SP3: *“sotsiaalses mõttes, siis võib-olla ongi need kodud, kui vanem ei ole küps vanemlikult veel. Kas noored vanemad või on natuke ütleme tibake asotsiaalsed või midagi sellist. Ei taipa nagu lastel riideidki pesta”.*

Kolmanda suure probleemina saab spetsialistide hinnangul välja tuua erinevaid käitumisprobleeme. Teoorias ja õpetajate ankeetidest tuli esile just ennekõike tähelepanuhäireid. Spetsialistidest kaks kirjeldasid samuti eelkõige tähelepanuhäireid.

SP1: *“Tähelepanu- ja keskendumisprobleemid. Lapsed on püsimatud ja rahutud.”*

Autismispektrihäiret, mis on nii lasteaiaõpetajate arvates kui teooriast tulenevalt tõusuteel, tõid esile kaks spetsialisti. Samas ei olnud see esinemissagedusega esirinnas õpetajate ankeetide seas.

SP1: *“Erinevad käitumisprobleemid, millest sageli diagnoositakse kas autismispektrihäiret või aktiivsuse- tähelepanuhäiret.”*

SP3: *“Autismispektrihäire on tuntavalt tõusuteel. ... Noh, ikkagi kõigil pole diagnoosid väljas. ... On teada, et on tulekul järjest juurde.”*

Järgmise teemana paluti spetsialistidel kirjeldada, et, kuidas ja kes laste probleeme märkab. Kõik spetsialistid tõid esimesena esile lasteaia õpetajat, siiski oleneb see ka õpetajast ja tema pädevusest. Üks spetsialist tõi välja nii lasteaia õpetaja kui logopeedi, seda eelkõige enda tööst lähtuvalt. Üks spetsialist arvas, et ka lapsevanem märkab lasteaiaõpetaja kõrval. Samas arvas teine spetsialist, et suure tõenäosusega vanem seda ei tee. Lasteaiaõpetajate vastustest tuli samuti esimese märkajana välja lasteaia õpetaja

SP2: *“...lasteaia õpetajad, nemad näevad kõige varem. ... Ja no lasteaias on ka, kui on spetsialistid olemas nagu logopeed, et siis toetavad.”*

SP3: *“Kui on pädev kasvataja, siis väga tihti juba kasvataja hakkab vihjeid andma. Eriti see sotsiaalne pool... Ja ütleme selline arenguline pool, see tuleb siis pigem, et noh*

teinekord tuleb vihje, mõnikord ei tule. Siis ma (logopeed) hakkan võtma ja siis tuleb siin kohe välja.”

SP2: “Vanem ei oska, ei peagi oskama märgata. Sest võib-olla tal on esimene laps. Ta näeb oma last üksinda esialgu veel enne kui ta lasteaedagi tuleb.

Spetsialistidelt uuriti, mis põhjusel erivajadused märkamata või sekkumata jäävad. Vastustest selgus, et märkamata probleemid pigem ei jää, seda sel juhul kui laps käib lasteaias. Üks vastaja tõi esile, et märkamata jääb sel juhul, kui laps ei käi lasteaias. Probleemid võivad jääda vajaliku sekkumiseta küll. Peamine põhjus, miks probleem jääb vajaliku sekkumiseta tuleneb kõigi kolme spetsialisti arvates eelkõige lapsevanematest.

SP2: “Tegelemata jääb võib-olla sellel põhjusel vahel, et lapsevanemad ei taha nagu seda infot vastu võtta. ... Mõni vanem tuleb kenasti kaasa. Samas läheb pikalt aega ja mõnda murra veel kooli ajalgi.”

SP3: “Kui laps lasteaias erivajadus märkamata ei jää. ... aga mõnikord on kurb, et kodu omalt poolt ei tee nagu eriti midagi.”

Kaks spetsialisti töid sekkumata jätmise põhjusena välja ka lasteaiast või lasteaia õpetajatest tulenevad põhjused. Lasteaiaõpetajate uurimusest arvati selleks põhjuseks olevat eelkõige lasteaia õpetajate koolituse vajadust, kui nad ise ei näinud sekkumata jätmise põhjuseid iseendis.

SP1: “Lasteaiaõpetajad ei julge, ei sõanda lapsevanemale anda infot neile silma hakanud lapse probleemide kohta.”

SP2: “Ja jällegi, et võib-olla konkreetselt jälle siis meie lasteaed ei ole nagu väga tõsiseks seda probleemi pidanud. Et noh, nii varane iga veel ja ...

Spetsialistide käest uuriti ka, et kuidas sekkuda eelkoolieas, kui on erivajadus märgatud. Arvestades, et erivajadused märkamata ei jäeta, aga sekkumisega on probleeme, on sellised ettepanekud väga vajalikud. Kaks spetsialisti töid välja eelkõige suhtlemise, see tähendab et lasteaiaõpetajad peavad lastevanematega suhtlema. Rõhutati ka, et see

suhtlus peab olema läbi mõeldud ja viisakas. Kui on tähelepanekud tehtud, siis soovitada abi otsida ja pakkuda võimalusi, kust abi saab.

SP2: *“Ei no, tulebki nii öelda vanem ära rääkida. Et kui on midagi märgatud, siis tuleb vanemaga kiiresti nagu konsulteerida ja, ja kas nemad on ka midagi märganud.”*

Lisaks toodi välja koostöö vajadus. Seda nii probleemi arutamiseks kui lapsevanemale probleemi selgitamiseks. Lapsevanemad võivad niimoodi paremini probleemi tunnistada. Samas annab see spetsialistile tuge ning teinekord ka vajalikku autoriteetsust. Kui keegi veel ütleb lapsevanemale, et probleem on, on vähem taganemisteed. Väikses kogukonnas võib taanduda asi isikute omavaheliste suheteni ja see jälle takistuseks saada. Seda rohkem on vaja koostööd teha. Ühe spetsialisti hinnangul mõnikord enne ei jõuagi lapsevanemani, kui alles koolis.

SP2: *“Tuleb võtta spetsialistide kamp kokku, istuda maha ja kordi ja kordi üritada vanemale selgeks teha, mis on lapsele tegelikult parem.”*

SP3: *“vahel ma mõtlen, et peaks rohkem olema sellist sõbralikku ümarlauda. Aga see sõltub ka kasvatajast. Mõnega on parem koostööd teha, mõnega nii väga ei saa. ... koostöö on märk, et suurendada veel. Et täitsa on kuhupoole liikuda.”*

Spetsialistide käes uuriti viimaseks, kuidas spetsialistide hinnangul suurendada varajast märkamist ja sekkumist. Lasteaiaõpetajad nägid siin eelkõige abiks koolitusi. Üks spetsialist rõhutas samuti koolituste vajadust. Seda just lasteaiaõpetajatele. Kaks spetsialisti mainis taaskord, et märkamine toimib, aga sekkumine on komplitseeritud. Ühe põhjusena toodi välja Saare maakonnas valitsev spetsialistide puudus. See takistab laste aitamist. Üks spetsialist tõi esile perearstide poolt vähese märkamise ja, et süsteem soosib küll märkamist, aga sekkumine võib väikseks kohas jääda kohaliku omavalitsuse võimekuse taha.

SP1: *“...Varane märkamine Saare maakonna lasteaedades lasteaiaõpetajate poolt, on hästi toimimas. Piduriks on praegu pigem öeldu jõudmine lapsevanemani ja ka spetsialistide vähesus maakonnas, kellega lapsevanem saaks oma lapse probleemide osas konsulteerida...”*

SP2: *“Mina näen seda eelkõige- lasteaiaõpetajate koolitus ... mis see muu aitab siis, kui näiteks lasteaiaõpetaja ise ka ei tea, et et noh, milline siis selline erivajadus võiks nagu varases eas, näiteks kolme aastasel välja näha, et muidugi ta ei märka seda....”*

SP3: *„paratamatult ju märkame. Aga võibolla jah võiks meditsiini poole pealt ka võib olla natuke rohkem märgata..”*

Uurimuses osalenud spetsialistid on seisukohal, et meil on eelkoolieas varajast märkamist rohkem kui sekkumist. Erinevad osapooled peavad tegema omavahel koostööd ja seeläbi saab parema tulemuse. Eriti on vajalik koostöö lapsevanemaga suhtlemisel. Lapsevanemal on lapse elus kõige suurem roll ja spetsialistid saavad lapsevanemale toeks olla, kui lapse areng ei suundu vajalikku rada.

2.4 Järeldused ja ettepanekud

Varajane märkamine ja sekkumine on vajalik, et selgitada välja abivajavad lapsed võimalikud vara. Selle tähelepaneku tegid kõik uurimuses osalenud õpetajad ja spetsialistid. Lisaks tuleneb see teooriast. Varajane märkamine on oluline, et laps saaks vajalikku abi, lapse areng saaks toetatud ja probleemid ei süveneks. Samuti, et täiskasvanud lapse ümber saaksid meeskonnana oskuslikumalt last aidata.

Erivajadusega lapse abistamine on meeskonnatöö ja nõuab pühendumist eelkõige perelt. Vanemaid saavad aidata lasteaias olevad spetsialistid. Uurimusest selgus, et tihti hakkabki lapsele abi andmine pihta spetsialistidest lasteaias. Selleks võib olla nii lasteaia õpetaja kui logopeed. Nemad on inimesed, kes esmajärjekorras märkavad lapse erivajadust. Lapsevanema ei pruugi selleks olla vajalike teadmisi ja kogemust. Käsitatud teoorias lasteaiaõpetajat esmaseks märkajaks ei peetud. Selline tulemus järeldeb läbiviidud uurimusest. Sellele järeldusele jõudsid nii lasteaia õpetajad ise kui spetsialistid. Keeruliseks läheb lapse ja lasteaia õpetajate jaoks olukord, kui vanemad ei ole võimelised lapse erivajadust tunnistama. Uurimuses selgus, et lapsevanemad on üheks suurimaks asjaoluks, miks laps jääb vajaliku abita. Lapsevanematel on raske tunnistada, et laps vajab lisaabi ja ei ole „tavaline”. Väga palju oleneb vanemate vastuvõtlikkus, sellest kuidas õpetaja lapsevanema poole pöördub ja probleemi tõstatab.

Selleks vajavad õpetajad vastavat väljaõpet. Lasteaia õpetajale on vajalik erialane kõrgharidus ja regulaarsed lisakoolitused. See selgus nii lasteaiaõpetajate seas läbiviidud uurimusest kui spetsialistide vastustest kui ka teooriast. Olles end kurssi viinud, milline lapse areng teatud vanuses olema peab ja kuidas milline erivajadus teatud vanuses avaldub, on spetsialist palju pädevam oma tähelepanekuid lapsevanemale edastama. Õpetaja kehv ettevalmistus võib saada ka takistuseks, miks lapse erivajadus jääb märkamata või vajaliku sekkumiseta. Koolitus annab ka õpetajatel pädevust ja julgust juurde, et tunda end teadliku spetsialistina ja seeläbi julgeda vanemaga vestelda teema tõstatudes.

Enne lapsevanemaga suhtlemist on hea teha lasteaias olevate spetsialistidega koostööd ja arutada, mida nemad on märganud. Sel viisil saavad õpetaja mõtted kas kinnitust või ümber lükatud. Regulaarse koostöö vajadust kirjeldasid lasteaiaõpetajad kui ühte meetodit, kuidas varajast märkamist ja sekkumist suurendada. Koostöövajadust nägid ka spetsialistid ning see tulenes ka teooriast. Lapse ümber on erinevad inimesed, kes kõik tegutsevad, et last aidata. Nendeks inimesteks lasteaiaõpetaja jaoks on eelkõige lasteaia logopeed, lapsevanem, Rajaleidja keskuse töötajad ja sotsiaaltöötaja või lastekaitse töötaja. Koostööd tehes on lapse jaoks tulemus efektiivsem ja igapäevane roll meeskonnas selgem. Ühe sekkumismeetodina on võimalik meeskonnal lapse jaoks koostada individuaalne arengukava. Saare maakonnas kasutavad lasteaiaõpetajad seda pigem vähem. Vaid viiendikul erivajadustega lastest on see koostatud.

Enamlevinud erivajaduste osas ühtivad teooria ja uurimistulemused. Kõige rohkem on lastel probleeme kõnega st erinevad logopeedilised probleemid nagu vähene sõnavara ja hääldusprobleemid. Lastel esineb palju tähelepanuhäireid- nii keskendumisraskused, suur tähelepanuvajadus kui ka aktiivsus-ja tähelepanuhäire. Lisaks kinnitab uurimus teoorias tõstatatud tähelepanekut, et autismispektrihäirete esinemine on tõusuteel. Seda kinnitasid nii lasteaiaõpetajad kui spetsialistid. Ühe suure probleemide grupina, mis ei selgunud teooriast on vanematest tulenevad probleemid lastel. Lapsevanemad on liiga hõivatud, et saaks läbi viia arenguveestluseid. Mõned ei ole sellest lihtsalt huvitatud. Lastevanemate sotsiaalsed oskused jätvad jälje ka lastele. Laste silmaring on vähenenud, lapsed ei oska abi küsida. Samuti on probleem, et lapsevanemad ei tee koostööd, kui juhtida tähelepanu lapse erivajadusele.

Tõsise probleemina, miks lapsed ei saa vajalikku abi selgus, et Saare maakonnas on vajalike spetsialistide puudus. Olemasolevad on väga hõivatud. Seeläbi pikeneb aeg, et laps saaks vajalikku abi. Eriti on probleem meditsiini valdkonna spetsialistidega nagu psühhiaatrid. Perearstide poolne erivajaduste märkamine on pigem vähene.

Lähtudes käesolevad uurimisküsimuste analüüsist, teeb autor varajase märkamise ja sekkumise suurendamiseks eelkoolieas järgmised ettepanekud lasteaia juhatajatele ja lastega töötavatele isikutele nagu lastekaitsetöötajad ja lasteaiaõpetajad:

- Regulaarsed koolitused lasteaiaõpetajatele ja meditsiinitöötajatele. Vajaduspõhised koolitused lapsevanematele.
- Vajalikud on regulaarsed koostöövõrgustiku koosolekud. Võrgustikus peaks olema lasteaiaõpetajad, logopeed, lasteaiajuhataja ja lastekaitsetöötaja. Vastavalt vajadusele kaasata ka Rajaleidja keskusest spetsialiste. Neid koosolekuid peaks vedama lasteaiajuhataja. Seeläbi oleks järjepidev oskusteabe vahetamine garanteeritud.
- Sekkumismeetodid vajavad põhjalikku läbimõtlemist ja läbiarutamist. Rohkem kasutada IAK-d.
- Lasteaia juhatajad peavad õpetajaid motiveerima märkamise kõrval rohkem sekkuma. Tugeva seljatagusega lasteaia õpetaja on võimeline rohkem lapsevanematega koostööd tegema. Selleks on vaja õpetajatel teada, et neid usaldatakse ja neil on olemas ruumi tagasilöökideks.
- Regulaarne lasteaia õpetajate ja lapsevanemate koostöö. Tiheda koostöö ja suhtlemisharjumuse korral ei teki vanemal probleemide esilekerkimisel tunnet, et lasteaia õpetaja võtab ühendust, ainult siis kui probleem on. Usaldusega tuleb teha järjekindlat tööd.

Riigile teeb autor ettepaneku leida moodused, et suurendada spetsialistide hulka ja rahastamist.

KOKKUVÕTE

Varajane märkamine ja sekkumine on vajalik lapse eakohase arengu tagamiseks. Märkamata jätmine on kulukas kogu ühiskonnale. Varajaseks märkamiseks on vaja eelkõige pädevaid spetsialiste. Lasteaia õpetaja on see spetsialist, kes võrreldes laste teiste lastega märkab lapse probleeme esimeste seas. Sealt edasi tulenev koostöö lapsevanematega ja erinevate spetsialistidega tagab lapsele vajaliku abi.

Käesoleva lõputööga selgitati välja, et Saare maakonna lasteaedade õpetajate valmisolek märgata laste erivajadusi on pädev. Lasteaiaõpetajatel on selleks piisav ettevalmistus ja nad teevad seda oma igapäeva töö osana. Sekkumine lahenduste leidmiseks vajab veel arendamist.

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks viidi läbi kvantitatiivne uurimus maakonna lasteaia õpetajate seas. Uurimuses osales 35 õpetajat 155-st. Uurimuse teises etapis viidi läbi ekspertintervjuud kolme spetsialistiga, kes tegelevad lastega sekkumisetapis. Nendeks on logopeed, lastekaitsetöötaja ning Rajaleidja keskuse sotsiaalpedagoog. Keskmine vastaja oli pedagoogilise kõrgharidusega 40-50 aastane naisterahvas staažiga 20-25 aastat.

Lõputöö teoreetilises osas käsitleti varajase märkamise ja sekkumise vajadust ning võimalikke tagajärgi selle tegemata jätmisel. Samuti, millised spetsialistid peaksid enne kõike erivajadust märkama ning milliseid valdkondi kaasata lapse abistamiseks. Lisaks tutvustati teoorias laste seas enimlevinud erivajadusi ja milliseid võimalusi on lapse abistamiseks teatud erivajaduse korral. Eraldi peatükis tutvustati lasteaiaõpetaja rolli varajase märkamise ja sekkumise juures. Sealt tulenes vajadus ühelt poolt spetsialistide omavahelise koostöö kui lapsevanema ja õpetaja vahelise koostöö järele. Erialane väljaõpe ning täiendkoolitused tagavad, et õpetaja on oma töös pädev spetsialist, sama järeldus uurimusest. Teoorias tutvustati ka individuaalse arengukava

koostamise võimalust. Lisaks anti ülevaade, kuidas on võimalik lasteaiaõpetajaks saada ning millised õigusaktid reguleerivad tööd erivajadustega lastega.

Uurimistulemustest selgus, et peamised erivajadused lastel on logopeedilised probleemid, aktiivsuse- ja tähelepanuhäired ning autismispektrihäired. Lisaks vanematest tulenevad probleemid. Laste esile kerkinud erivajaduse korral suhtleb lasteaia õpetaja lapsevanemaga kohe kui erivajadus ilmneb või hiljemalt arenguestlusel, mis võib jääda väheseks. Samuti konsulteerib lasteaiaõpetaja sageli logopeediga või Rajaleidja keskusega. Nii lasteaiaõpetajate kui spetsialistide hinnangul erivajadus reeglina märkamata ei jää. Õpetajatel on valmisolek ja teadmised laste erivajaduste märkamiseks. Vajalik sekkumine jääb ennekõike lapsevanema tahtmatuse taha või erivajaduse diagnoosimiseks vajaliku spetsialistide vähesuse taha. Selleks, et varajane märkamine ja sekkumine suureneks on spetsialistidel vaja teha aktiivset koostööd. Lasteaia õpetajad vajavad regulaarset täiendkoolitust, et õppida märkama laste erivajadusi ning võimalike sekkumismeetoditega kursis olla sh kuidas vanematega suhelda, et sellest kasu oleks. Lapsevanemad vajavad samuti väljaõpet ning koolitusi, et lapsele vajaliku abi saamine ei jääks nende tegemata töö taha.

Kokkuvõtteks võib öelda, et varajane märkamine on Saare maakonnas heal tasemel. Vajalik on suurendada sekkumist. Selleks ei piisa ainult lasteaiaõpetajate panusest. Vaja on juurde spetsialiste ja korraldada lapsevanemate teadlikkuse tõstmiseks koolitusi ja ümarlaudu. Erinevate spetsialistide omavaheline koostöö on märksõnaks. Last mõjutab kogu tema ümber olev keskkond.

Käesolevat tööd on ühe võimalusena võimalik edasi arendada lapsevanemate vaatenurgast. Mis on need põhjused, miks lapsevanemad ei ole lapse erivajadusele tähelepanu juhtides koostööaltid.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aktiivsuse- ja tähelepanuhäire. Loetud aadressil <http://www.ath.ee/est/info/ravi>
- Allen, G. (2011). *Early Intervention: The Next Steps*. Retrieved from https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/284086/early-intervention-next-steps2.pdf
- Bender, W.N., Shores, C., (2007). *Response to Intervention. A Practical Guide for Every Teacher*. Retrieved from http://www.corwin.com/upm-data/43935_shores_chap_1.pdf
- Bruder, M.B. (2010). Early Childhood Intervention: A Promise to Children and Families for Their Future. *Exceptional Children*, 76, 3, 339-355. doi: 10.1177/001440291007600306
- Diamond, K. E., Justice, L. M., Siegler, R. S., & Snyder, P. A. (2013). *Synthesis of IES Research on Early Intervention and Early Childhood Education*. Retrieved from <http://ies.ed.gov/ncser/pubs/20133001/pdf/20133001.pdf>
- Eesti Puuetega Inimeste Koda. (2016). Puuetega inimeste alane statistika. Loetud aadressil <http://www.epikoda.ee/avaleht/puue-ja-toovoimetus/statistika>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur. (2005). *Varajase märkamise ja sekkumise olukorra analüüs. Projektiraport*. 2005 Loetud aadressil https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-analysis-of-situations-in-europe-key-aspects-and-recommendations_eci_et.pdf
- Euroopa Parlament. (2013). *Eestit käsitlev aruanne uurimuse kohta „Puuetega lapsed käsitlev liikmesriikide poliitika”*. Loetud aadressil <http://www.europarl.europa.eu/resource/static/files/puuetega-lapsed-aruanne.pdf>
- European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. (2015). *Handbook on European law relating to the rights of the child*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

- Haljaste, A. (2009). Emotsionaalsed ja käitumisraskused. *Lapsevanematele erivajadustega lastest II*. (lk 20- 30). Tartu: AS Atlex.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.
- Häidkind, P. (2008). Erivajadustega laps lasteaias. Kikas, E. (toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 198-220). Tartu Ülikooli kirjastus.
- Häidkind, P. (2007). Erivajadustega lapsed lasteaias. *Psühhosotsiaalse keskkonna juhendmaterjal*. (Lk 29-34). Tervise Arengu Instituut. Loetud aadressil <https://www.tartu.ee/data/Ps%C3%BChhosotsiaalse%20keskkonna%20juhendmaterjal%20koolieelsetele%20lasteasutustele.%20TAI%202007.pdf>
- Häidkind, P. (2005). Varajane märkamine. *Õpetajate leht*, 8, 36-38. Loetud aadressil <http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/082005/36-38mustv.pdf>
- Häidkind, P., Kuusik, Ü., (2008). Erivajadustega laps koolieelses lasteasutuses. *Tugimaterjal koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava juurde*. Loetud aadressil https://kurtnatugi.files.wordpress.com/2010/12/evlapsed_tugimaterjal-koolieelse-lasteasutuse-riikliku-c3b5ppekava-juurde.doc
- Häidkind, P., Kuusik, Ü., (2009). Erivajadusega laps koolieelses lasteasutuses. E. Kulderknup (toim), *Lapse arengu hindamine ja toetamine* (lk 22-40). Tallinn: Kirjastus Studium.
- Häidkind, P., Kuusik, Ü. (2016) *Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava üldosa 19. peatükk (täiendatud variant)*. Loetud aadressil http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/alusharidus_hev.pdf
- Häidkind, P., Palts, K., Pillmann, J., Ennok, K., Villems, K., Peterson, T., (2013). *Lapse arengu hindamise ja toetamise juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele*. Haridus- ja teadusministeerium.
- Janus, M., Lefort, J., Cameron, R., Kopechanski, L., (2007). Starting Kindergarten: Transition Issues for Children with Special Needs. *Canadian Journal of*

- Education*. 30, 3 (2007): 628-648. Retrieved from <http://www.csse-scee.ca/CJE/Articles/FullText/CJE30-3/CJE30-3-JanusEtAl.pdf>
- Kala, H. (2007). Varajane märkamine ja sekkumine – kelle vastutus. *Eripedagoogika*, 27, 4-9.
- Kirk, S., Gallagher, J., Coleman, M.R., Anastasiow, N., (2012). *Educating Exceptional Children*. Wadsworth: Cengage Learning. Retrieved from https://www.cengagebrain.com.mx/content/kirk1360x_049591360x_02.01_chapter01.pdf
- Komisjoni soovitus (2013). Investeerides lastesse aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist. *Euroopa Liidu Teataja*. L 59/5, 1.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). Riigi Teataja I, 23, 152. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>
- Koolieelse lasteasutuse seadus (2015). Riigi Teataja, I, 30.12.2015, 22. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015022?leiaKehtiv>
- Kutsekoda. (2013). *Kutsestandard. Õpetaja, tase 6*. <http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10494424/pdf/opetaja-tase-6.1.et.pdf>
- Kuzemtšenko, M. (2010). Autism. *Märka ja toeta last*. Lk 27- 31. Tallinn: Major Trükiagentuur.
- Kõiva, K. (2011). Aktiivus- ja tähelepanuhäire. *Meie lapsed. (lk 16-19)* Eesti Puuetega Inimestega Koda. Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet. Loetud aadressil http://www.tallinnakoda.ee/site/data/teatmik_meie_lapsed_epik_2011.pdf
- Kõrgessaar, J. (2010). *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse 2., e-väljaanne 2010*. Loetud aadressil https://www.researchgate.net/publication/44029492_Sissejuhatus_hariduslike_erivajaduste_kasitusse
- Lastekaitseadus (2014). Riigi Teataja I, 06.12.2014, 1. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001>.
- Leko, M.M., Brownell, M.T., Sindelar, P.T., Kiely, M.T., (2015). Envisioning the Future of Special Education Personnel Preparation in a Standards-Based Era. *Exceptional Children*, 82(1), 25 –43. doi: 10.1177/0014402915598782

- Liivamägi, J., Lindre, I., Pruulmann, K., Täär, H. (2014). Vaimne alaareng ja õpiraskused. *Vaimne tervis- väärtus meie kõigi jaoks*. (lk 11-22). Loetud aadressil <https://www.tai.ee/en/publications/download/725>
- Liivamägi, J., Pruulmann, K. (2014). Emotsionaalsed häired. *Vaimne tervis- väärtus meie kõigi jaoks*. (lk 60- 71) Loetud aadressil <https://www.tai.ee/en/publications/download/725>
- Linna, S-L. (2006). Vaimne alaareng. J. Liivamägi (toim), *Laste- ja noortepsühhiaatria* (lk 359-365). Tallinn: AS Medicina.
- Luik, M. (2011). Varajasest märkamisest ja sekkumisest. *Sotsiaaltöö*, 4, lk 20-21.
- Meos, A., Koolmeister, M., Nool, K., (2014). Käitumishäired. *Vaimne tervis- väärtus meie kõigi jaoks*. (lk 23-35) Loetud aadressil <https://www.tai.ee/en/publications/download/725>
- Miranda, A., Tárraga, R., Fernández, M. I., Colome, C., Pastor, G., (2015). Parenting Stress in Families of Children with Autism Spectrum Disorder and ADHD. *Exceptional Children*, 82(1) 81–95. doi: 10.1177/0014402915585479.
- Moilanen, I. (2006). Käitumishäired. J. Liivamägi (toim), *Laste- ja noortepsühhiaatria* (lk 271-284). Tallinn: AS Medicina.
- Mändmets, M. (2015). Varajane märkamine kui lapse arengu võti. *Õpetajate leht*, 33, lk 9.
- Noonan, M. J. (2014). Teaching Children with Autism. *Teaching Young Children with Disabilities in Natural Environments*, (p 205-231). Brookes Publishing. Retrieved from <http://archive.brookespublishing.com/documents/noonan-teaching-young-children.pdf>
- Nugin, K., (2008). Laste arengu hindamise põhimõtetest. Kikas, E. (toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 198-220). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Oolep, K. (2012). *Individuaalse arenduskava koostamine intellektipuudega lastele Eesti lasteaegade sobitus- ja erirühmades*. (Magistritöö). Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/28103>
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 16, 273. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771?leiaKehtiv>

- Sotsiaalkindlustusamet. Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine. Loetud aadressil <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/puudega-lastetugiteenustearendamine-ja-pakkumine-8/>
- Sotsiaalministeerium (2011). *Laste ja perede arengukava 2012-2020*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content_editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf
- Statistikaamet. Esmane puue- vanuserühm, aasta, puude raskusaste ning sugu. [andmebaas] Loetud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>
- Susi, A., Koolmeister, M., Kandimaa, K. (2014). Pervasiivsed arenguhäired. *Vaimne tervis- väärtus meie kõigi jaoks*. (lk 48-59) Loetud aadressil <https://www.tai.ee/en/publications/download/725>
- Tallinna Ülikooli Õppeinfosüsteem. (2016). *Alushariduse pedagoog*. Loetud aadressil https://ois.tlu.ee/portal/page?_pageid=35,454968&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_action=view&p_fk_str_yksus_id=20&p_kava_versioon_id=9450&p_net=internet&p_lang=ET&p_rezhiim=0&p_mode=1&p_from=
- Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž. (2015). *Üliõpilastööde juhend*. Loetud aadressil http://www.pc.ut.ee/sites/default/files/pc_kirjalike_toode_juhend.pdf
- Tartu Ülikooli Õppeinfosüsteem. *Õppekava "Koolieelse lasteasutuse õpetaja (3131)" sisu 2015/2016 sisseastumutele*. Loetud aadressil https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast?leht=OK.BL.PU&systeemi_seaded=1%2C1%2C12%2C1&id_a_oppekava=4568
- Veisson, M., Nugin, K., (2009). Lapse arengu hindamine. E. Kulderknup (toim), *Lapse arengu hindamine ja toetamine* (lk 5-21). Tallinn: Kirjastus Studium.
- Veisson, M., Tammemäe, T., Püss, A., Kõiv, A., (2008). *Lapsevanematele erivajadustega lastest*. Tartu: AS Atlex.
- Villeneuve, M., Chatenoud, C., Hutchinson, N.L., Minnes, P., Perry, A., ... Weiss, J. (2013). The Experience of Parents as Their Children with Developmental Disabilities Transition from Early Intervention to Kindergarten. *Canadian Journal of Education*, 36, 4-43 Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/258312386_The_Experience_of_

Parents_as_Their_Children_with_Developmental_Disabilities_Transition_from
_Early_Intervention_to_Kindergarten

Õpetajate koolituse raamnõuded. (2000). Riigi Teataja I, 87, 575. Loetud aadressil
<https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011015?leiaKehtiv>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.
Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

LISAD

Lisa 1. Ankeet

Tere! Olen Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö korralduse tudeng Liia Ots ja teen oma lõputööd. Koostan lõputöö uurimust, mille eesmärgiks on uurida, kuidas toimib laste erivajaduste varajane märkamine ja sekkumine eelkoolieas Saare maakonnas. Plaan on küsitleda Kuressaare linna ja Saare maakonna lasteaia õpetajaid. Olen väga tänulik, kui leiate 10-15 minutit, et vastata sellele küsimustikule võimalikult avameelselt. Iga vastus aitab saada paremat ülevaadet. Vastajate anonüümsus tagatakse ja vastuseid kasutatakse ainult üldistatud kujul lõputöö koostamisel. Vastamiseks tuleb tõmmata sobivale vastusevariandile ring ümber. Sobiva variandi puudumisel, saab vastuse kirjutada punktiirjoonele.

Suured tänud koostöö eest!

KÜSITLUS

1. Teie sugu

1) M 2) N

2. Teie vanus

1) 20-30

2) 30-40

3) 40-50

4) 50-60

5) 60 ja üle

3. Lasteaia, kus töötate, kaugus Kuressaare linnast

1) Kuressaares

2) Kuni 10 km

3) 10-25 km

4) 25-40 km

5) 40-60 km

6) üle 60 km

4. Rühm kus töötate

1) Sõimerühm

2) Aiarühm

3) Koolieelne aiarühm

4) Tasandusrühm

- 5) Segarühm
- 6) Muu.....

5. Teie staaž alushariduse pedagoogina

- 1) kuni 5 a.
- 2) 5-10 a.
- 3) 10-15 a.
- 4) 15-20 a.
- 5) 20-25 a.
- 6) üle 25 a.

6. Teie haridus?

- 1) pedagoogiline kõrgharidus
- 2) muu kõrgharidus, eriala
- 3) kõrgharidus omandamisel
- 4) kesk-eri
- 5) keskharidus
- 6) muu.....

7. Millised spetsialistid on Teie lasteaiaas olemas? (spetsialistid, kes kuuluvad lasteaia koosseisu) Vajadusel märki rohkem kui üks vastus.

- 1) Tugiisik
- 2) Eripedagoog
- 3) Logopeed
- 4) Psühholoog
- 5) Füsioterapeut
- 6) Muu.....

8. Milliseid spetsialiste saate vajadusel kaasata?

.....

.....

9. Kas olete osalenud viimase 5 aasta jooksul eripedagoogilistel koolitustel?

- 1) Ei
- 2) Jah

(Kelle poolt pakutud? Mis teemalised koolitused?)

10. Mil viisil olete end kurssi viinud eripedagoogika ja laste erivajadustega?

	Korra aastas	2 korda aastas	Korra kuus	Iga nädal	Ei oska öelda	Ei ole seda teinud
Otsinud infot internetist						
Lugenud kirjandust						
Osalenud täiendkoolitustel						
Õppinud eripedagoogikat						
Ei ole kurssi viinud						
Muu						

11. Millised on teie hinnangul levinumad probleemid ja erivajadused eelkooliealistel lastel?.....

.....

12. Kes peaks olema lapse erivajaduse esmaseks märkajaks teie arvates?

	See on kindlasti tema ülesanne	See on pigem tema ülesanne	Ei oska öelda	See pigem ei ole tema ülesanne	See ei ole tema ülesanne
Lapsevanem					
Arst					
Lasteaia õpetaja					
Lasteaia logopeed					
Sotsiaaltöötaja/ lastekaitse töötaja					
Muu.....					

13. Kuidas hindate, kes tegelikkuses on Teie kogemusel lapse erivajaduse esmasteks märkajateks?

.....

14. Mida teete, märgates lapsel probleemi või erivajadust?

	Alati	Tihti	Nii ja naa	Harva	Mitte kunagi
1) Suhtlen lapsevanematega kohe kui probleem tõstatub					
2) Räägin lapsevanematega arenguveestlusel					
3) Edastan info lasteaia juhatajale					
4) Konsulteerin võimalusel mõne tugispetsialistiga (eripedagoog, logopeed)					
5) Ei tee midagi. Palun põhjenda.					
6) Muu.....					

15. Millistel põhjustel teie hinnangul jäetakse laste erivajadused märkamata ja sekkumata?

	Kindlasti sellel	Pigem sellel	Nii ja naa	Pigem mitte sellel	Mitte sellel
1) Pole kindel kelle ülesanne see on					
2) Kardetakse lapsevanemate reaktsiooni					
3) Nagunii tulemust ei ole, midagi lapse jaoks ei muutu					
4) Laps läheb varsti lasteaiast kooli					
5) Pole kindel, kas see on ikka piisavalt oluline probleem					
6) Õpetajal pole vastavat ettevalmistust					
7) Muu.....					

16. Kui Teie rühmas õpib erivajadusega lapsi, siis palun märkige, millise erivajadusega tegemist on. Vajadusel märki rohkem kui üks vastus.

- 1) Füüsiline puue
- 2) Kõnepuue
- 3) Vaimupuue
- 4) Kuulmispuue
- 5) Autismispektri häire nt autism, asperger
- 6) Nägemispuue
- 7) Käitumishäire, emotsionaalsed häired
- 8) Krooniline haigus

- 9) Spetsiifiline arenguhäire, õpiraskus
- 10) Arengu hilistumine
- 11) Andekus
- 12) Lasteaias/rühmas ei ole erivajadusega lapsi
- 13) Muu.....

17. Kui teie rühmas käib lapsi, kellel õpetajad on märganud kõrvalekaldeid eakohasest arengust, samas lapse täpne erivajadus on senini diagnoosimata, siis mis põhjusel on see teie arvates on jäänud tegemata?

.....

18. Kuidas toimub laste arengu hindamine teie lasteaias? Vajadusel märgi rohkem kui üks vastus.

- 1) Hindamine toimub koostöös teiste spetsialistidega (muusikaõpetaja, logopeed, eripedagoog)
- 2) Õpetaja lähtub hindamisel ainult enda individuaalsetest vaatlusandmetest
- 3) Hindamisprotsessi kaasatakse lapsevanem
- 4) Kasutatakse küsitlusmeetodit (mingi vorm, millel linnukesi lapse arengu kohta teha)
- 5) Muu.....

19. Millised takistused on laste arengu hindamisel koostööl vanematega? Vajadusel märgi rohkem kui üks vastus

- 1) Takistusi ei ole
- 2) Vanemad nõuavad lasteaialt liiga palju
- 3) Vanemad ei ole arenguestlustest huvitatud
- 4) Vanemate haridustase piirab vanemate arusaamist
- 5) Vanemad on liiga hõivatud
- 6) Me ei kaasa lapsevanemaid
- 7) Muu.....

20. Kes kuulub teie koostöövõrgustikku, kui on vaja lapse heaolu tagamiseks sekkumisstrateegiat planeerida? Vajadusel märgi rohkem kui üks vastus.

- 1) Eripedagoog
- 2) Logopeed
- 3) Lasteaia juhataja
- 4) Kohalik noorsoopolitseinik
- 5) Sotsiaaltöötaja/ lastekaitse spetsialist
- 6) Rajaleidja keskus
- 7) Lapsevanem
- 8) Muu.....

21. Kas Teie rühmas on lapsi, kelle jaoks on muudetud ja kohandatud tavapärane õppetöö tema erivajadustele sobivaks? (koostatud individuaalne arenduskava)

- 1) Ei
- 2) Jah, kui mitmele.....

22. Kas olete kunagi ise koostanud mõnele lapsele individuaalse arengukava?

- 1) Ei
- 2) Jah, mis põhjusel.....

23. Miks on Teie arvates varajane sekkumine vajalik laste erivajaduste ilmnemisel?

.....

.....

24. Mida oleksite valmis tegema, et laste erivajaduste varajane märkamine ja sekkumine suureneks?

	Jah	Pigem jah	Nii ja naa	Pigem ei	Ei
1) Osalema täienduskoolitusel					
2) Aitama kolleegi					
3) Koolitama lapsevanemaid					
4) Osalema koostöövõrgustike koosolekutel					
5) Seda tehakse juba piisavalt					
6) Muu.....					

25. Millistel tingimustel oleksite valmis ise rohkem laste erivajadusi märkama ja vajadusel sekkuma?

	Jah	Pigem jah	Nii ja naa	Pigem ei	Ei	Ei oska öelda
1) Teen seda kogu aeg oma igapäevatöö osana						
2) See ei kuulu minu tööülesannete hulka						
3) Lisatasu eest						
4) Kui vanemad koostööd teevad						
5) Kui seda saaks teha anonüümselt						
6) Kui juhatajat asjasse segama ei peaks						
7) Kui oleks häid ja lihtsalt lahendusi probleemidele						
8) Muu.....						

26. Millised on Teie ettepanekud, et laste erivajaduste varajane märkamine ja sekkumine suureneks?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Suured tänud vastamast!

Lisa 2. Küsimused spetsialistidele

Palun kirjeldage, mis on teie arvates levinumad probleemid Saaremaa eelkooliealistel lastel.

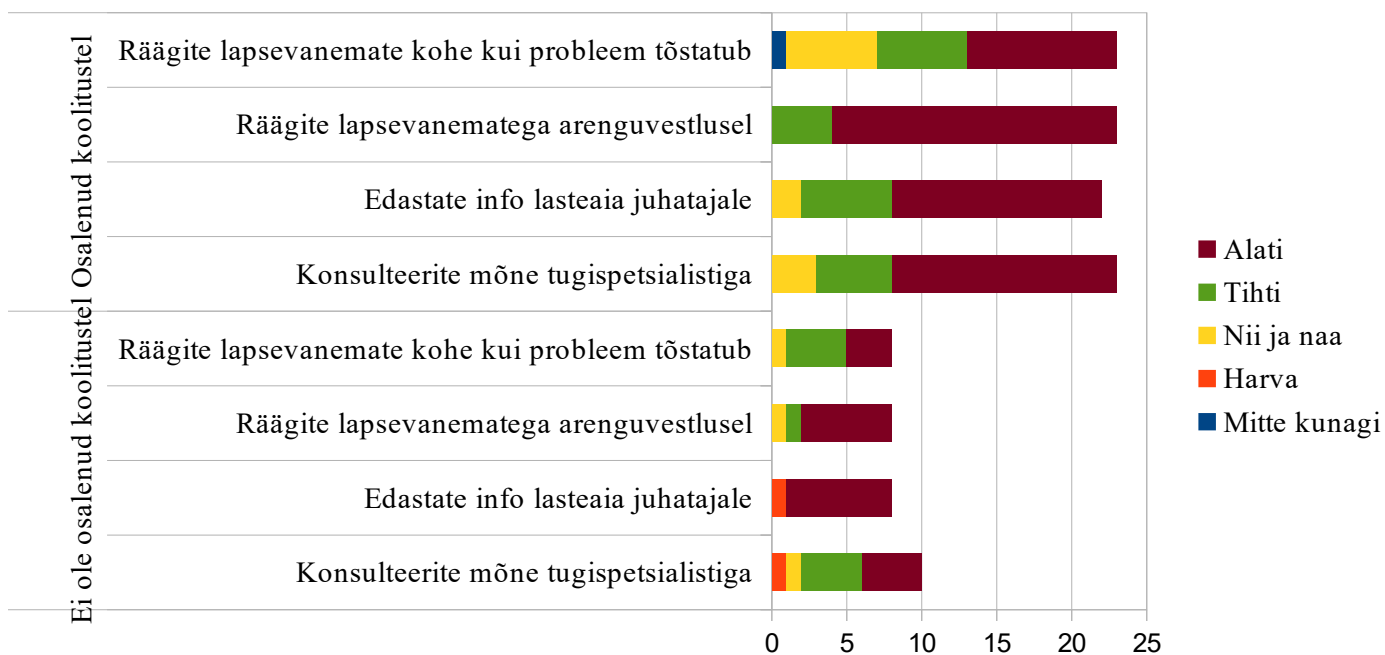
Palun kirjeldage, kuidas ja kes laste probleeme märkab.

Palun kirjeldage, mis põhjusel jäävad laste erivajadused vajaliku sekkumiseta.

Palun kirjeldage, kuidas sekkuda eelkoolieas, kui on erivajadus märgatud.

Palun kirjeldage, kuidas suurendada varajast märkamist ja sekkumist.

Lisa 3. Koolitustel osalenute ja mitteosalenute sekkumismeetodid

Joonis 8. Koolitustel osalenute ja mitteosalenute sekkumismeetodid (autori koostatud)

SUMMARY

EARLY RECOGNITION AND INTERVENTION IN PRECHOOOL AGE ON THE EXAMPLE OF SAARE COUNTY

Liia Ots

When Early recognition and intervention of special needs is essential for a child's development. If a special need is recognised early and necessary intervention is used, it is more likely, that the child will grow up to become a functioning member of society. When a special need is not recognised early on, intervention will be more costly for the whole society. The subject is becoming more important in Estonia. Firstly, because on the 1st of January 2016 a new Child Protection Act came to force. This law enchaces the responsibility of the people that work with children, they must notice the factors that endanger the well-being of the child such as developmental delays. Secondly, because in Estonia inclusive education is used more every day. The government's plan is, that children with special needs will study together with children that don't have special needs. When a child's problem is discovered in school, more precious time will have passed, before the child gets the help he or she needs. When the problem is discover in preschool age (0-7 in Estonia), the child will go to school ready to learn. Early recognition and intervention requiers competent specialists. A kindergarten teacher is the specialist who is one of the first persons to be able to recognise whether a child has a probleem, because they spend a lot of time together with the child. The parents may not have the necessary knowledge.

The specific objective of this study was to identify the readiness of preschool teachers in Saare county for the early recognition of children's special needs and to intervene to find solutions. The thesis consists of a theoretical and empirical part.

The thesis in hand tries to find answers to the following research questions:

- What are the most occurring problems and special needs among children in kindergarten?
- How people around children react to a child's emerged special need?
- What are the reasons that special needs are not recognised and early intervention is not used?
- What needs to be done for early recognition and intervention of special needs to increase?

The theoretical part discusses the necessity of early recognition and intervention and the consequences, when it's not done. It introduces which specialists should recognise the problems firstly and which fields should be included to help children. Also, in the theoretical chapter the most common special needs among children are introduced and what kind of help is necessary with these special needs. The role of the kindergarten teacher in early recognition and intervention is also discussed.

The empirical data of the study was gathered in two parts during spring of 2016. Quantitative method was used to analyse the data. The author conducted a survey in March 2016 by using a questionnaire consisting of 26 multiple-choice and essay questions. The universal sample consisted of 155 kindergarten teachers in Saare county. The number of completed questionnaires was 35 or 22%. The questionnaire was sent to directors of kindergartens in Saare county and they passed it on to kindergarten teachers. It was sent to 20 kindergartens in the county, 13 kindergartens agreed to participate in the study. In the second part of the survey three interviews were conducted with specialists, who work with children in the intervention phase. In the sample were a speech therapist, a child protection specialist and a specialist from Rajaleidja center. Rajaleidja centers across Estonia offer academic counseling services for kindergartens, schools and parents.

The average respondent of the survey was a female with a pedagogical higher education and with 20 to 25 years of work experience in the field.

On the basis of the survey and interviews it can be concluded that the most common special needs among preschool children in Saare county are speech problems, attention deficit hyperactivity disorders and autism spectrum disorders. As well as problems, that derive from parents- like social problems. When a child's special need is recognised, the kindergarten teacher talks usually with the child's parent about the problem immediately when the problem occurs, or in the spring when they have a conversation with parents about their child's development. The teacher also consults with a speech therapist or with the Rajaleidja center. Both the kindergarten teachers and specialists assess, that special needs in Saare county are recognised early and are not unnoticed. The teachers have the necessary readiness and knowledge to notice special needs early on.

However children often don't get the necessary intervention. The main reason lies in their parents. Parents have a difficult time to cope with the idea that their child has a special need so they tend to not react to the information or to any suggestions that kindergarten teachers make. The second most common reason for children not to receive necessary intervention is the lack of specialists in Saare county. The results also show, that kindergarten teachers need regular training in special education subjects. Regular training provides necessary knowledge to recognise special needs early and to be aware of possible early intervention measures including how to talk with parents effectively. The parents need training as well so necessary intervention can be increased. Greater efforts are needed to ensure that every child gets the necessary intervention it needs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liia Ots,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Varajane märkamine ja sekkumine eelkoolieas Saare maakonna näitel,

mille juhendaja on Anu Aunapuu.

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 18.05.2016